

SIJAMUOTOJEN KÄYTÖSTÄ SUOMENVENÄJÄSSÄ

utkin tässä artikkelissa suomenvenäjän sijamuotojen käyttöä neljässä kontekstissa, joista kaksi, genetiivi subjektina ja objektina, kuuluu ilmauksen keskukseen ja kaksi, genetiivi preposition täydennyksenä ja dynaamiset paikallisarakeet¹, periferiaan.

Selvitän sijojen käytön muutoksiin liittyviä lingvistisiä ja sosiaalisia tekijöitä. Mikä tekee tietyistä rakenteista alttiita muutoksille kielikontaktissa? Vastatakseni tähän kysymykseen käsittelen yllä mainittuja rakenteita suomessa ja venäjässä. Sitten analysoin niitä suomenvenäjässä kiinnittäen huomion kontekstiin ja joskus keskustelukohtaan, jossa kyseinen rakenne esiintyy, sekä puhujan taustaan.

Päätelmissä yleistän tutkittavat muutokset puhujaryhmäkohtaisesti, kokoan väylät, joita myöten uudet piirteet tulevat suomenvenäjään, ja vertailen suomenvenäjän tilannetta muihin emigranttivenäjiin. Tulkitsen myös havaitut kielenmuutokset prosessin ja tuloksen kannalta muun muassa suhteuttamalla ne kontaktilingvistiseen tyypiluokitteluun.

Kontaktitutkimuksessa pyritään havainnoimaan muutoksen nopeutta tarkkailemalla tilannetta ajassa tai luonnehtimaan muutoksen yhtä vaihetta käsittelemällä nykytilannetta läpileikkauksena. Tutkimukseni edustaa jälkimmäistä, synkronista uomaa.

Sijamuotojen käyttöala on jokaisessa kielessä ainutlaatuinen, ja kullakin käyttötapauksella voi olla syntaktisia, semanttisia, morfologisia ja pragmaattisia perusteita. Sijamuodot kuuluvat usein ilmauksen periferiaan, ja kielenpuhujat sietävät perifeerisiä muutoksia paremmin kuin muutoksia ilmauksen keskuksessa. Sen vuoksi sijamuotojen käyttöön tulee herkästi muutoksia kielikontaktissa.

Slaavilaisia kieliä koskevassa interferenssitutkimuksessa sijamuotojen muutosta on tapana käsitellä morfologisena ilmiönä. Tutkimuksissa on eniten ollut esillä analyttisten kielten kuten englannin, saksan ja ruotsin vaikutuspiirissä olleita slaavilaisia emigranttikieliä. Näissä käytöstä ovat odotetusti jääneet pois useat taivutus- ja konjugaatiomuodot, joille ei löydy vastineita paikallisesta enemmistökielestä. Tästä on tuloksena sijamuotojen morfologian rapistuminen (Sussex 1993: 1016). Monessa tutkimuksessa on tilastolli-

¹ Paikallisarakeiksi kutsun tässä suomen paikallissijaisia rakenteita ja niiden venäläisiä vastineita.

sesti seurattu, mitkä sijamuodon paradigman jäsenet ovat vahvimmillaan ja mitkä pyrkivät jäämään pois. Eri sijamuotojen esiintymätaajuuksia on laskettu aineistosta, ja niitä on vertailtu sekä keskenään että sijamuotojen taajuuksiin lähtömaiden kielessä (Đ'urovich 1983 Ruotsin serbokroaatista, Gasiński 1986 amerikankroaatista, Preston ja Turner 1984 amerikanpuolasta). Tulosten mukaan parhaiten säilyvät nominatiivi ja akkusatiivi, ja sijajärjestelmä hajoaa oikealta vasemmalle seuraavanlaisessa ketjussa (Đ'urovich 1983: 24, Ruotsin serbokroaatti):

NOM — AKK — (LOK) — GEN — (LOK) — INS — DAT — VOK
 ————— <————— <—————

Ainoastaan lokatiivi ei välttämättä ennusta muita säilyneitä sijamuotoja — muutoin ketjun jokainen lenkki ennustaa vasemmalla puolellaan olevat lenkit. Niinpä interferenssin radikaalein aste on sijamuodon katoaminen morfologisena kategoriana.

Tilastollinen lähestymistapa on kuitenkin riittämätön, koska sijamuotojen käyttö perustuu syntaktisiin, semanttisiin, morfologisiin ja pragmaattisiin tekijöihin. Kielikontaktissa tapahtuvien muutosprosessien ymmärtämiseksi pitää selvittää, mitkä näistä tekijöistä vähentävät kyseessä olevan sijamuodon käyttöä. Kun paikallinen enemmistökieli on analyttinen, sijamuotojen väheneminen emigranttikielessä on siinä mielessä hyvin ennustettavissa, että se on sekä enemmistökielen rakenteen kopioinnin että morfologisen yksinkertaistamisen suunta. Toisin on, kun vähemmistökieli on fleksiivinen ja enemmistökieli agglutinatiivinen, mutta tällaisessa tilanteessa sijamuotoja onkin tutkittu varsin vähän.

Esittelen ensin aineistoni ja luon yleisen katsauksen venäjän sijamuotoihin. Sitten pohdin genetiivin käyttöä subjektin ja objektin funktioissa. Aluksi vertailen suomen partitiivin ja venäjän genetiivin käyttöä objektina nykykielissä ja sivuan näiden kahden sijan kehitystä. Sen jälkeen siirryn pohtimaan genetiivisubjektin ja -objektin käyttöalaa aineistoni valossa. Sitten käsittelen genetiiviä prepositiolausekkeen täydennyksenä. Lopuksi tarkastelen dynaamisten paikallirakenteiden käyttöä staattisten rakenteiden sijasta.

AINEISTO

Tutkimukseni pohjautuu sellaisten suomenvenäläisten puhuntaan, jotka ovat syntyneet Suomessa tai asuneet täällä useita vuosikymmeniä. Osa puhujista polveutuu kauppiaista, toimihenkilöistä ja upseereista, jotka olivat tulleet Suomeen vuoden 1809 jälkeen tai Vanhaan Suomeen jo vuosien 1712 ja 1809 välisenä aikana. Toiset olivat itsenäistyneeseen Suomeen jääneitä Kannaksen huviloiden omistajia, Venäjän keisarikunnan virkailijoita ja upseereita perheenjäsenineen, vuosina 1917–1921 tulleita emigrantteja ja näiden jälkeläisiä. Kaikki puhujat ovat asuinpaikoiltaan ja asuintavoiltaan urbaaneja. Olen käsitellyt näiden informanttien puhuntaa *urbaanikorpuksena*. Heidän venäjänsä edusti yleis-kieltä sille ominaisine puhekielisyyksineen, ja tällainen suomenvenäjä lienee muokkautunut sekä 1900-luvun alun Pietarin standardivenäjämästä että Suomessa jo 1800-luvulla puhutun venäjän varieteeteista. Jälkimmäiset olivat kehittyneet yliseltä Volgalta (venäjän pohjoismurteiden alueelta) ja myöhemmin Pietarista tulleiden kauppiaiden sekä Suomeen autonomian aikana määrättyjen sotilaiden ja virkamiesten keskuudessa Helsingissä. Lisäksi suomenvenäjä on saanut vaikutteita suomen ja ruotsin kielestä. Suomenvenäjä oli

vuoteen 1917 asti kiinteässä yhteydessä keisarikunnan venäjään ja sai siitä virikkeitä ja normistoa. Valtava emigranttitulva vallankumoukselliselta Venäjältä toi mukanaan 1900-luvun venäjän normistoineen. Myös myöhemmin, 1920–1950-luvuilla, kun Suomen valtion raja oli suljettu, opetusohjelma ja kieli Suomen venäjänkielisissä kouluissa vastasi 1900-alun Venäjällä vallinnutta käytäntöä².

Toisen eli *murrekorpuksen* muodostavat niin kutsutut Kyyrölän venäläiset³. He polveutuvat maaorjaperheistä, jotka Viipurin ensimmäinen käskynhaltija Grigori Tšernyšev siirretti jo 1700-luvun alkupuoliskolla Kannaksella sijainneille lahjoitusmailleen. Ensimmäiset kyyröläiset olivat kotoisin Kostroman, Moskovan tai Jaroslavl'n kuvernementista. Lisäksi pieni määrä venäläisiä siirrettiin 1700-luvun keskivaiheilla, hattujen sodan aikana, Moskovan kuvernementista. Kaiken kaikkiaan kyseessä oli noin kaksi ja puoli sataa ihmistä. Eri mikromurteista kehittyi kahden sadan vuoden aikana kyyrölänmurre, jossa pohjoisvenäjän yleisimmät piirteet säilyivät, kun taas erityispiirteet hävisivät. Kyyröläiset asuivat Kannaksella neljän kylän maalaisyhteisönä. He pitivät yhteyksiä suomenkieliseen väestöön: miehet kävivät kesäisin maalaustöissä ja myymässä saviesineitä sekä Suomessa että Pietarissa. Savenvalannastaan kyyröläiset olivat kuuluisia koko Suomessa. Ortodoksiuskonto sekä maatalouden ja perinteisten elinkeinojen harjoittaminen estivät kyyröläisiä sulautumasta suomenkieliseen väestöön, jonka kanssa he olivat olleet kosketuksissa varsinkin vuodesta 1811, jolloin heistä, entisistä venäläisistä maaorjista, tuli Suomen suuriruhtinaskunnan kansalaisia. Suomen itsenäistyminen vuonna 1917 lisäsi huomattavasti kyyröläisten yhteyksiä suomen kieleen, josta tuli kouluopetuksen, armeijan ja hallinnon kieli; väliaikainen työnhaku suuntautui Suomeen Pietarin-yhteyden katkettua. Toisaalta Kannakselle ja Viipuriin tuli emigrantteina paljon uusia yleiskieltä puhuvia venäjänkielisiä, joiden venäjä vaikutti Kyyrölän murteeseen tasoittavasti.

Kyläyhteisön hajoaminen alkoi, kun asukkaat oli evakuoitu talvi- ja jatkosodan aikana rintamantakaiseen Suomeen. 1930-luvulla ja myöhemmin syntyneet venäjän puhujat käyttivät keskenään useimmiten suomea, mutta vielä 1950-luvullakin syntyneistä kyyröläisvenäläisten jälkeläisistä saattaa löytyä kyyröläisvenäjän puhujia.

Aineiston analyysissä mainitsen, monettako sukupolvea puhuja edustaa suomenvenäjän puhujana. Ensimmäinen sukupolvi oli varttunut venäjänkielisenä ja oppinut suomen vasta nuorena tai aikuisena, ja venäjä oli sen ainoa lapsuuden kieli. Toisen tai myöhemmän sukupolven puhujat⁴ ovat oppineet kaksi kieltä jo lapsena. Urbanikorpuksessa toisen

² Suomenvenäläisten historiallisesta taustasta enemmän Leisiö (2001: 20–39) ja Baschmakoff ja Leinonen (2001) sekä näissä mainitut julkaisut. Yli 100 tuntia ja 153 puhujaa käsittävä aineisto kerättiin vuosina 1986–1987 ja 1990–1991 kahdessa Marja Leinosen käynnistämässä ja johtamassa projektissa, ja sitä säilytetään Tampereen yliopiston slaavilaisen filologian tiloissa. Haastattelut olivat vapaamuotoisia ja epämuodollisia. Yhden haastattelun pituus vaihtelee kahdestakymmenestä minuutista kolmeen tuntiin. Haastattelijoina toimivat pääosin venäjän kielen ja kirjallisuuden tutkijat. Puhujista suurin osa on iäkkäitä. Joukossa on kuitenkin pieni ryhmä nuoria puhujia, jotka usein tulivat haastateltaviksi vanhempien sukulaistensa haastattelujen yhteydessä.

Tätä tutkimusta varten analysoin 83 informantin puhetta. Jätin pois muun muassa henkilöt, jotka puhuivat suomea heikosti tai eivät puhuneet sitä ollenkaan. Vuosina 1992 ja 1997–1998 keräsin noin 12 tuntia käsittävän lisäaineiston kymmeneltä puhujalta. Lisäaineisto on analyysissäni mukana.

³ Kannaksen Muolaan pitäjän neljän venäläiskylän asukkaita on ollut tapana kutsua kyyröläisiksi venäläisten ortodoksien hallinnollisesti keskeisen kirkonkylän, Kyyrölän, mukaan. Kyyrölän venäläisistä ks. tarkemmin Harjula ym. (1992).

⁴ Toisen sukupolven puhujilla tarkoitan toisen ja myöhemmän polven puhujia, jos tarkempaa määritettä ei ole.

sukupolven puhujat voivat olla eri-ikäisiä, sekä nuoria että hyvinkin iäkkäitä.

Kutsun murrekorpuksen ensimmäiseksi sukupolveksi niitä 1920-luvun alkuun mennessä syntyneitä kyyröläisiä, jotka olivat ehtineet käydä venäjänkielistä koulua. 1920-luvun loppupuolelta alkaen syntyneet olivat jo sopeutuneet suomenkieliseen ympäristöön. Aineiston analyysissä ilmoitan, puhuuko informantti venäjää lähipiirissään säännöllisesti vai harvaksen.

VENÄJÄN SIJAMUODOT

Suomessa on suunnilleen 15 sijaa kuvaustavasta riippuen. Ne jaetaan kieliopillisiin (nominatiivi, genetiivi, partitiivi, akkusatiivi), semanttisiin (translatiivi, essiivi, inessiivi, elatiivi, illatiivi, adessiivi, ablatiivi, allatiivi) ja marginaalisiin sijoihin (komitatiivi, abessiivi, instrumentaali, prolatiivi) (Holmberg ja Nikanne 1993: 7–8).

Venäjän sijamuotoja on kuusi. Sijapäätte osoittaa myös taivutusluokan ja luvun. Kaikki sijamuodot paitsi nominatiivi voivat olla preposition täydennyksenä. Sijoista prepositionaali esiintyy vain prepositiolausekkeessa. Seuraavassa esittelen syntaktiset funktiot ja semanttiset roolit, jotka liittyvät venäjän kuhunkin sijamuotoon tai sen täydentämään prepositiolausekkeeseen.

Taulukko 1. Venäjän sijamuotojen tyypilliset syntaktiset funktiot ja semanttiset roolit.

Sija	Syntaktiset funktiot (sulkeissa tyypilliset semanttiset roolit)	
	Nomini	Prepositiolauseke
NOM	subjekti (agentti, kohde), predikatiivi	—
GEN	subjekti (kielt.), objekti, (adnominaalinen) attribuutti, adverbiaali (määrä, aika)	adverbiaali (syy, omistaja, lähde, paikka, hyötyjä), attribuutti, predikatiivi
DAT	subjekti (kokija), epäsuora objekti (vastaanottaja, hyötyjä, omistaja, kokija)	adverbiaali (määränpää)
AKK	subjekti (kokija), objekti, epäsuora objekti (kohde), adverbiaali (aika, määrä)	adverbiaali (aika, määrä, määränpää)
INS	adverbiaali (väline, tapa, polku, syy, määrä), epäsuora objekti (aihe, agentti), attribuutti, predikatiivi	adverbiaali (paikka, polku, seura)
PRE	—	epäsuora objekti (aihe), adverbiaali (paikka), attribuutti

▷

Jokaisen nominin sijamuotoparadigmassa on sijoja, joiden päätteet lankeavat yhteen: kuuden sijan paradigmassa yhden nominin kohdalla on korkeintaan viisi eri päätettä⁵:

Taulukko 2. Venäjän nominien taivutusparadigmoja.

Sanaluokat	NOM	GEN	DAT	AKK	INS	PRE	Päätteiden määrä ja suomen-nos
Substantiivi							
1. TL MASK	<i>syn-∅</i>	<i>syn-a</i>	<i>syn-u</i>	<i>syn-a</i>	<i>syn-om</i>	<i>syn-e</i>	5 'poika'
1. TL NEUT	<i>pletš-o</i>	<i>pletš-a</i>	<i>pletš-u</i>	<i>pletš-o</i>	<i>pletš-om</i>	<i>pletš-e</i>	5 'hartia'
2. TL FEM	<i>mam-a</i>	<i>mam-y</i>	<i>mam-e</i>	<i>mam-u</i>	<i>mam-oi</i>	<i>mam-e</i>	5 'äiti'
3. TL FEM	<i>mys'-∅</i>	<i>mys'-i</i>	<i>mys'-i</i>	<i>mys'-∅</i>	<i>mys'-ju</i>	<i>mys'-i</i>	3 'hiiri'
Adjektiivi							
SG FEM	<i>bol's-aja</i>	<i>bol's-oi</i>	<i>bol's-oi</i>	<i>bol's-uju</i>	<i>bol's-oi</i>	<i>bol's-oi</i>	3 'iso'
SG MASK	<i>bol's-oi</i>	<i>bol's-ogo</i>	<i>bol's-omu</i>	GEN tai	<i>bol's-im</i>	<i>bol's-om</i>	5 'iso'
PL	<i>bol's-ije</i>	<i>bol's-ih</i>	<i>bol's-im</i>	NOM*	<i>bol's-imi</i>	<i>bol's-ih</i>	4 'isot'
Pronomini							
1SG	<i>ja</i>	<i>men-ja</i>	<i>mn-e</i>	<i>men-ja</i>	<i>mn-oi</i>	<i>mn-e</i>	4 'minä'

* Elollisen monikollisen, maskuliini- tai neutrisukuisen pääsanan määrite on genetiivissä, elottoman taas nominatiivissa. Adjektiivin neutrimuodon (NOM *bol'so-je*) taivutus on sama kuin maskuliinimuodolla.

⁵ Tietyillä elottomilla maskuliineilla on kaksi genetiivi- ja prepositionaalimuotoa. Paradigma on tällöin seuraavanlainen: *les* 'metsä' (NOM), *lesa/lesu* (GEN), *lesu* (DAT), *les* (AKK), *lesom* (INS), *lese/lesu* (PRE).

SUBJEKTIN JA OBJEKTIN SIJANMERKINTÄ VENÄJÄSSÄ: VENÄJÄN GENETIIVIN JA SUOMEN PARTITIIVIN VERTAILUA

Suomen partitiivilla ja venäjän genetiivillä on kummallakin yhteys erosijaan. Suomen partitiivi on kehittynyt kantaauralin separatiivista (Korhonen 1991: 166). Genetiivi ja ablatiivi olivat indoeurooppalaisessa kantakielessä eri sijoja. Balto-slaavilaisessa kantakielessä ne sulautuivat yhteen sijaan, joka tällaisena periytyi kantaslaaviin (Schenker 1993: 85), josta sitten venäjän genetiivi on kehittynyt. Venäjän genetiivin ja suomen partitiivin käytössä on nykykielissäkin paljon yhteistä, vaikka venäjän vanhemmista vaiheista ja venäjän pohjoismurteista yhtäläisyyksiä löytyy enemmän (Vahros 1959; Leisiö 2001: 150–162).

OBJEKTI

Objektisijan vaihtoehtoina ovat suomessa partitiivi ja akkusatiivi. Partitiiviobjekti esiintyy tilastollisesti akkusatiivia useammin (Hakulinen ja Karlsson 1979: 181). Suomessa objektin sijanmerkintä on perinteisesti yhdistetty aspektiin. Aspektin tärkeimmät piirreoppositiot ovat resultatiivinen–irresultatiivinen sekä terminatiivinen–kursiivinen (duratiivinen). Joskus nämä oppositioparit esiintyvät miltei synonyymeina (Hakulinen ja Karlsson 1979: 183), joskus taas toinen toistaan täydentävinä aspektikategorioina (Heinämäki 1984: 153–154). Aspektissa yhdistyvät syntaktiset, semanttiset ja verbin leksikaaliset piirteet, ja sitä pidetään verbilausekkeen (Hakulinen ja Karlsson 1979: 183) tai koko lauseen (Heinämäki 1984) ominaisuutena.

Partitiivi ilmaisee irresultatiivisen ja akkusatiivi resultatiivisen aspektin (Itkonen 1972: 188). Kun aspekti on resultatiivinen, partitiivi osoittaa jaollisen tarkoitteen epämääräisen paljouden, kun taas akkusatiivi jaottoman kokonaisuuden tai määräpaljouden (Hakulinen ja Karlsson 1979: 185).

Heinämäki (1984) pitää suomen aspektin keskipisteenä rajattuutta. Adverbiaalit eksplikoivat ja spesifioivat rajattuuden. Akkusatiiviobjekti rajoittaa tilanteen implisiittisesti: se ei konkretisoi rajaa vaan osoittaa, että raja on olemassa. Partitiivi taas on osoitus rajan puutteesta. Se on objektin tunnusmerkitön sija.

Myös Leino (1991: 172) huomauttaa, että akkusatiivi osoittaa rajattuutta ja partitiivi rajaamattomuutta. Millaiseksi rajattuus missäkin lauseessa ymmärretään, riippuu erityisesti verbin mutta myös lauseen muiden elementtien semanttisista ominaisuuksista (mts. 177–178).

Helasvuo (1996) analysoi suomen partitiiviobjektia transitiivisuuden käsitteen avulla: partitiivi osoittaa vajaata transitiivisuutta. Jälkimmäinen on Hopperin ja Thompsonin (1980) mukaan asteikollinen käsite, joka käsittää koko ilmauksen. Transitiivisuudella on semanttisia, syntaktisia, leksikaalisia ja pragmaattisia piirteitä. Subjektin ja objektin transitiivisuus riippuu niiden tarkoitteiden yksilöimisasteesta (mts. 253). Yksilöimisen asteikkoa on pohtinut Alan Timberlake (1975) käsitellessään venäjän kieltolauseen genetiiviojektin käyttöä. Verbilausekkeen transitiivisuuden piirteisiin voidaan liittää rajattuus ja aspekti. Seuraavassa olen sovittanut Hopperin ja Thompsonin taulukon suomeen ja lisännyt siihen Timberlaken yksilöinnin kriteerit:

▷

Taulukko 3. Ilmauksen transitiivisuuden asteikko.

	I TRANSITIIVINEN	II INTRANSITIIVINEN	
A OSALLISTUJIA	vähintään 2	1	Ilmaus; verbilauseke
B DYNAAMISUUS	dynaaminen	staattinen	
C JATKUVUUS	teko, tapahtuma	toiminta, prosessi	
D PÄÄTEPISTE	teellinen	ateellinen	
E KAUSATIIVISUUS	kausatiivinen	ei-kausatiivinen	
F OBJEKTIN SIJA	akkusatiivi	partitiivi	
G RAJATTUUS	rajattu	rajaamaton	
H TOTEUTUMINEN	väite	kielto*	
I MODUS**	reaalinen	irreaalinen	
J SUBJEKTIN AGENTIIVISUUS	agentiivinen	ei-agentiivinen	Objekti/subjekti
K OBJEKTIN VAIKUTUSALA	osittainen	kokonainen	
L OBJEKTIN TARKOITTEEN YKSILÖINTIASTE	YKSILÖITY: erisnimi inhimillinen konkreettinen laskettava yksikkö määräinen topikaalistettu määritteiden kanssa	YKSILÖIMÄTÖN: yleisnimi ei-inhimillinen abstrakti ainesana monikko epämääräinen neutraali ilman määritteitä	

* Kielto kattaa semanttisen kiellon ja kielteisen polaarisuuden elementit (Dahl 1993: 920) sisältävät ilmaukset.

** Modus on ymmärrettävä kieliopillista kategoriasta laajemmaksi. Tilanteen epäonnistumisen mahdollisuuteen voi vihjata esimerkiksi leksikaalinen elementti: *Kesällä on vaikea löytää hyvää maalaria.*

Yleistäen voidaan sanoa, että akkusatiivi korreloi korkean transitiivisuuden kun taas partitiivi matalan transitiivisuuden tilanteiden kanssa. Yksityiskohdiltaan asia on kuitenkin monimutkaisempi. Suomen objektin sijamerkintään vaikuttavat ratkaisevasti osallistujien määrä (taulukon 3 piirre A), tilanteen rajattuus (G), toteutuminen (H), modus (I) ja objektin vaikutusala (K).

(1)

I

- a. *Runoilija rakasti muusan rappiolle.*
- b. *Seisoin jalkani jäykiksi.*
- c. *Pekka säilytti maineensa puhtaana.*
- d. *Pekka säilytti kirjeen avaamattomana.*
- e. *Presidentti nimitti Jaakon professoriksi.*
- f. *Oletko rakentanut saunan/saunaa?*

II

- Runoilija rakasti muusaa.*
- En seisonut jalkojani jäykiksi.*
- ??Pekka säilytti mainettaan puhtaana.*
- Pekka säilytti kirjettä avaamattomana.*
- Presidentti nimitti Jaakkoa professoriksi.*
- Oletko koskaan rakentanut saunaa?*

Esimerkit a, c, d ja e ovat Leinolta (1991: 155–157), esimerkit IIb ja If Heinämäeltä (1984: 164, 171).

Saadakseen akkusatiiviobjektin verbin ei tarvitse olla leksikaaliselta merkitykseltään transitiivinen (1. Ib) eikä teelinen (1. Ia ja 1. Ib): transitivoijana toimii tarkoitteen tulos-tilaan viittaava dynaaminen adverbiaali. Tarkoitteesta, jonka tila ratkaisevasti muuttuu tietyn toiminnan yhteydessä, tulee tämän toiminnan objekti, ja toiminta jäsenyy transitiivisiksi teoksi. Tilanteet 1. Ic ja 1. Id ilmaisevat staattista tilaa, tilanne 1. IId prosessia. *Maine*-tarkoite ei voi olla prosessin objekti, koska abstrakti tila *säilyttää maineensa* ei ole jäsennettävissä objektiksi eikä siihen kohdistetuksi prosessuaaliseksi toiminnaksi. Ilmaus *säilyttää kirje* kuvaa konkreettista tilannetta, joka voidaan jäsentää prosessuaaliseksi toiminnaksi ja sen kohteeksi; ilmaus onkin tulkittavissa myös prosessiksi. Nämä kaksi esimerkkiä osoittavat, ettei akkusatiiviobjektia voida väistämättä yhdistää korkeaan transitiivisuuteen eikä partitiiviobjektia matalaan transitiivisuuteen, vaikka useimmiten näin on. Esimerkin 1. Iie partitiivi osoittaa viitehetkenä tapahtunutta prosessia, kun taas akkusatiivi esimerkissä 1. Ie osoittaa tilanteen resultatiivisuutta. Tämä on piirrettä F (ks. taulukko 3) kuvaava tapaus: objektin sijanmerkintä toimii transitiivisuuden asteen osoittimena.

Kieltolauseen partitiiviobjekti on kieliopillistunut: myöntölauseen akkusatiivia vastaa kieltolauseen partitiivi (vrt. 1. Ib ja 1. IIb). Kielto ilmaistaan kielteisellä verbillä tai kielteisen polaarisuuden elementeillä (esimerkiksi liittopartikkeli *-kAAn* tai adverbi *koskaan*). Kysymyksessä 1. If objektin sijanmerkintä vaikuttaa transitiivisuuteen: partitiiviobjekti laskee transitiivisuutta ja siirtää kysymyksen lähelle kieltolauseetta, akkusatiivi taas lähelle myöntölauseetta⁶. *Koskaan*-adverbi taas laskee tilanteen transitiivisuuden astetta niin, että vain partitiiviobjekti on mahdollinen (1. IIf).

Nykyvenäjän yleiskielessä transitiivisen verbin objektin tavallisin sija on akkusatiivi. Konteksteja, joissa genetiiviä käytetään, voidaan luonnehtia tunnusmerkkisiksi. Suomessa taas ilmauksen eri jäsenet voivat osoittaa transitiivisuutta. Partitiiviobjekti on yksi tilan-

⁶ Sama merkitys on kohteliaan pyynnön partitiiviobjektilla: laskemalla ilmauksen transitiivisuutta se jättää mahdollisuuden tilanteen epäonnistumiselle.

teen vajaansubjektin osoittamista ja joskus ainoa osoitin, kuten esimerkissä 2. Ib. Jälkimmäisen ilmauksen transitiivisena vaihtoehtona on akkusatiiviobjekti (2. Ia). Venäjässä taas suurin osa transitiivisuuteen liittyvistä piirteistä ilmaistaan verbin morfologian kautta, kuten esimerkeissä 2. Iia ja 2. Iib:

(2)

I	II
a. Matti korjasi auton (ja pyysi Liisaa ajelulle).	<i>Matvei po/tšinil</i> M. korjata+PFV+PRET+MASK <i>mašinu.</i> auto+AKK
b. Matti korjasi autoa (kun Liisa pyysi häntä ajelulle).	<i>Matvei tšinil</i> M. korjata+IPFV+PRET+MASK <i>mašinu.</i> auto+AKK

Venäjän genetiiviobjektilla ja suomen partitiiviobjektilla on kuitenkin yhteisiä piirteitä. Genetiiviobjektia käytetään joskus kieltolauseessa. Tämä genetiivin käyttö on huomattavasti vähentynyt 1900-luvun kuluessa: moni tekijä, joka nostaa ilmauksen yksilöimistä, voi estää genetiivin käytön. Esimerkiksi objektin yksilöivät piirteet ovat jaottomuus, konkreettisuus ja elollisuus. Jopa objektin deklinaatiotyypillä on vaikutusta sijanmerkintään: *a*-päätteiset objektit harvemmin esiintyvät genetiivissä. (Timberlake 1975.) Seuraavassa on esimerkkejä venäjän akkusatiivin ja genetiivin käytöstä kieltolauseessa:

(3)

- a. *Ja ne tšitaju gazet (gazety).*
1SG NEG lukea+PREES+1SG lehdet+GEN (lehdet+AKK)
'En lue lehtiä.'
- b. *Ja tšitaju ne gazety (*gazet),*
1SG lukea+PREES+1SG NEG lehdet+AKK (lehdet+GEN)
*a knigi (*knig).*
vaan kirjat+AKK
'En lue lehtiä vaan kirjoja.'
- c. *Konfetku (?konfetki) ne hotšeš'?*
karkki+AKK (?karkki+GEN) NEG haluta+PREES+2SG
'Haluatko karkkia?'
- d. *Šokoladu ne hotšeš'?*
suklaa+GEN NEG haluta+PREES+2SG
'Haluatko suklaata?'
- e. *Ženštšinu (?ženštšiny) my ne videli.*
nainen+AKK (?nainen+GEN) 1PL NEG nähdä+PRET+PL
'Emme nähneet naista (tiettyä naista; vaan näimme miehen).'
- f. *Nikakoi ženštšiny my ne videli.*
ei mikään+GEN nainen+GEN 1PL NEG nähdä+PRET+PL
'Emme nähneet minkäänlaista naista.'

- g. *Ja ne videl lošad'.*
 1SG NEG nähdä+PRET+MASK hevonen+AKK
 'En nähnyt hevosta.' (Spesifinen tilanne.)
- h. *Ja ne videl lošadi.*
 1SG NEG nähdä+PRET+MASK hevonen+GEN
 'En ole nähnyt hevosta.' (Geneerinen tilanne.)
- i. *Ja nikogda ne videl lošadi*
 1SG koskaan NEG nähdä+PRET+MASK hevonen+GEN
 (??*lošad'*).
 (??*hevonen+AKK*)
 'En ole koskaan nähnyt hevosta.'
- j. *Karikaturist nikogda ne risoval svoju*
 pilapiirtäjä koskaan NEG piirtää+PRET+MASK oma+FEM+AKK
ženu (? *svojei ženy*).
 vaimo+AKK (?*oma+FEM+GEN vaimo+GEN*)
 'Pilapiirtäjä ei ole koskaan piirtänyt vaimoaan.'

Esimerkin 3 lauseet c, d, g, h ja i ovat Timberlakelta (1975: 125, 127).

Esimerkissä 3a genetiivillä on epämääräinen tarkoite: viittaus ei kohdistu tiettyihin lehtiin. Akkusatiiviobjekti viittaa lehtiin yhtenäisenä painotuotelajina. Genetiivi on mahdoton, kun verbi ei kuulu kieltokenttään (3b). Akkusatiivi on tunnusmerkitön, kun objekti on jaoton ja *a*-päätteinen substantiivi (3c). Epämääräinen ainesanaobjekti on genetiivissä (3d). Hyvin yksilöity objekti on akkusatiivissa (3e), ja kontekstista olettaisi pikemminkin määräästä kuin epämääräistä tarkoitetta. Genetiivi käy akkusatiivia paremmin, kun tarkoitteen epämääräisyys eksplikoidaan määritteessä (3f). Akkusatiiviobjekti (3g) osoittaa spesifistä tilannetta, kun taas genetiiviobjekti geneeristä⁷ (3h). Kun tilanne on eksplikoitu geneeriseksi adverbilla *nikogda* '(ei) koskaan', objekti on genetiivissä (3i). Tälle löytyy suora rinnakkaistapaus suomesta, jossa kielteisen polaarisuuden adverbi *koskaan* sallii kysymyksessä vain partitiiviobjektin. Esimerkki 3i ja edellä esitetty 'oletko koskaan rakentanut saunaa?' (1. Iif) havainnollistavat sitä, että yksilöinnin käsite koskee koko ilmausta ja korreloi transitiivisuuden kanssa: koko ilmauksen geneerisyys vastaa matalaa ja spesifisyys korkeaa transitiivisuutta. Seuraava tilanne on yhtä geneerinen (3j), mutta korkeasti yksilöity objekti on kuitenkin akkusatiivissa.

Suomessa partitiiviobjekti muuten transitiivisessa ilmauksessa avokvantifioi tilanteeseen osallistuvan tarkoitteen määrää. Venäjässäkin on tapauksia, joissa genetiiviobjektilla on sama merkitys. Verbit, jotka hallitsevat tällaista genetiiviä, ovat useimmiten morfologisesti perfektiivisiä ja tarkoittavat luomista, hävittämistä, tuomista, viemistä ja niin edelleen, eli kyseessä on sellainen resultatiivinen konkreettinen tekeminen, jonka tuloksena objektin tarkoite on siirretty paikasta toiseen tai sen tila on muuttunut.

⁷ Geneerisyyden käsitettä käytän Hakulisen ja Karlssonin mukaisesti (1979: 105): geneerinen eli yleinen on ilmaus, joka ei kuvaa »tietyn hetken tapahtumaa tai määrätöimintää, vaan ajankohdasta riippumatonta tilaa, tilannetta tai ominaisuutta».

(4)

- a. *On vypil vodu.*
3SG+MASK juoda+PFV+PRET+MASK vesi+AKK
'Hän joi veden.'
- b. *On vypil vody.*
3SG+MASK juoda+PFV+PRET+MASK vesi+GEN
'Hän joi vettä.'

Akkusatiivi (4a) tarkoittaa tiettyä vesimäärää ja genetiivi (4b) epämääräistä vesimäärää. Muita verbejä, jotka voivat hallita avokvantifioivaa genetiiviä ovat esimerkiksi: *brat* 'ottaa', *dostat* 'hankkia', *polušit* 'saada', *kupit* 'ostaa', *sjest* 'syödä', *položit* 'panna, laittaa', *nasypat* 'kaataa (jauhemaista ainetta)', *nalit* 'kaataa (nestettä)', *dat* 'antaa', *zanjat* 'lainata joltakin', *odolžit* 'lainata jollekin' ja niin edelleen. Verbi voi olla sekä perfektiivinen että habituaalista tuloksen saavuttamista tarkoittava imperfektiivinen:

(5)

K prihodu gostei ja obyšno pokupal
PREP tulo+DAT vieraat+GEN 1SG tavallisesti ostaa+PRET+MASK
piva/pivo.
olut+GEN/olut+AKK
'Vieraita varten ostin tavallisesti olutta.'

Esimerkissä 5 genetiivi tarkoittaa epämääräistä paljoutta olutta, kun taas akkusatiivi viittaa olueen erotuksena toisista juomalajeista.

Tietyt perfektiiviset verbit voivat etuliitteen kautta saada suoritusta tai tarkoiteen paljoutta avokvantifioivan lisämerkityksen: *po/jest* 'jonkin verran syödä', *po/pit* 'jonkin verran juoda', *na/pets* 'leipoa paljon jotakin', *na/brosat* 'heittää paljon jotakin'.

(6)

I GEN
Liza popila vody (??vodu).
Liisa jonkin verran+juoda+PFV+PRET+FEM vesi+GEN (??vesi+AKK)
'Liisa joi (jonkin verran) vettä.'

II AKK
Liza pila vodu.
Liisa juoda+IPFV+PRET+FEM vesi+AKK
'Liisa joi vettä.' (Prosessi tai toistuva toiminta.)

I GEN
Liza napekla pirogov.
Liisa paljon+leipoa+PFV+PRET+FEM piirakat+GEN
'Liisa leipoi (sai leivottua) paljon piirakoita.'

II AKK
Liza pekla pirogi.
Liisa leipoa+IPFV+PRET+FEM piirakat+AKK
'Liisa leipoi piirakoita.'

Esimerkin 6 kohtien I tilanteet ovat päättyneet, minkä takia niiden avokvantifiointi on mahdollista siirtää objektiin ja osoittaa sitä sijamuodolla. Kohtien II tilanteet ovat taas tulkitavissa parasta aikaa tapahtuviksi prosesseiksi tai toistuviksi päättymättömiksi toiminnoiksi. Objekti ei tällöin kuulu transitiivisuuden ilmaisimiin ja sen on oltava muodoltaan tunnusmerkitön akkusatiivi.

Genetiivobjektia hallitsee myös suppea ja alati supistuva ryhmä vajaatransitiivisia ja tyypillisesti abstrakteja verbejä, jotka tarkoittavat pyrkimistä, tahtomista, tavoittelemista ja eroamista. Tällainen käyttö on jääne genetiivin ablatiivisesta alkuperästä. Genetiivi onkin joissain tapauksissa häviämässä tältä alueelta, ja se korvataan akkusatiivilla tai prepositiolausekkeella, varsinkin, kun objekti on yksilöity (jaoton ja elollinen) (7b):

(7)

- a. *Ja bojus' temnoty/?temnotu.*
 1SG pelätä+PREES+1SG pimeys+GEN/?pimeys+AKK
 'Pelkään pimeyttä.'
- b. *Ja bojus' etu ženštšinu / ?etoi ženštšiny.*
 1SG pelätä+PREES+1SG tämä+FEM+AKK nainen+AKK / ? tämä+FEM+GEN nainen +GEN
 'Pelkään tätä naista.'

Lauseessa 7a jaollinen abstrakti objekti on genetiivissä, kun taas määräiseen persoonaan viittaava objekti lauseessa 7b on tunnusmerkittävästi akkusatiivissa.

SUBJEKTI

Subjekti ilmaistaan suomessa ja venäjässä pääsääntöisesti nominatiivilla. Suomessa jaollinen epämääräinen subjekti voi olla partitiivissa eksistentiaalilauseissa ja eksistentiaalisen kaltaisissa ilmauksissa, joissa tapahtuu »johonkin paikkaan luontaisesti kuuluvaa olemista, tekemistä tms.» (Hakulinen ja Karlsson 1979: 169). Näissä ilmauksissa esitetty tapahtuma on hyvin yleinen eli mahdollisimman vähän yksilöity, ja ilmaus lähenee silloin olemassaolon ilmaisemista:

(8)

- Odottavia äitejä, varusmiehiä ja opiskelijoita käytti äänioikeuttaan Salossa maanantaina.
- Pihalla leikkii lapsia.
- Pihalla lapset leikkivät piilosta.
- *Pihalla lapsia leikkii piilosta.
- Lavalla hymyilee missejä.
- *Lavalla hymyilee missejä tuomareille.

(Hakulinen ja Karlsson 1979: 168.)

Esimerkissä 8a verbi on transitiivinen, mutta ilmaus *käyttää äänioikeutta* on lähinnä idioomaattinen. Se, että subjekteja on luetteloitu kolme, antaa lisäperusteita avokvantifioinnille: partitiivit viittaavat tarkoitteiden epämääräiseen paljouteen. Tilanteet 8b ja 8e ovat lähellä

eksistentiaalista, mutta adverbiaali spesifioi tilanteita sen verran, ettei partitiivin käyttö ole enää mahdollista (8d ja 8f). Yleistäen: mitä vähemmän yksilöity ja mitä matalampi transitiivisuudeltaan ilmaus on, sitä mahdollisempi on partitiivisubjekti.

Niinpä suomen eksistentiaalilauseen subjektin sijanmerkintä myös korreloi transitiivisuuden kanssa siinä, missä transitiivisuus- ja spesifointipiirteet lankeavat yhteen (taulukko 3 s. 168). Subjektin yksilöinti on sama kuin objektin (taulukko 3, rivi L); verbin on oltava piirteiltään mahdollisimman matala transitiivisuudeltaan. Mitä irrealisempi modus ja mitä lähempänä kieltoa ilmaus on, sitä suurempi on partitiivisubjektin mahdollisuus.

Nykyvenäjässä subjekti on aina genetiivissä kielteisessä eksistentiaalilauseessa, jonka predikaattina on verbi *byt* 'olla' tai *suštšestvovat* 'olla olemassa'. Genetiivisubjektia käytetään joskus muissakin kielteisissä lauseissa, joissa subjekti kuuluu kiellon alaan. Genetiivin käyttö on kuitenkin näissäkin tapauksissa rajoitettu tarkoitteen yksilöinnin tasolla.

(9)

- a. *Kljutš ne na gvozde.*
 avain+NOM NEG PREP naula+PRE
 'Avain ei ole naulassa.' (Oletus: avain on jossain muualla.)
- b. *Kljutša na gvozde net.*
 avain+GEN PREP naula+PRE NEG
 'Avainta ei ole naulassa.' (Oletus: avainta ei ole missään muuallakaan.)
- c. *Vo dvore igrajut deti.*
 PREP piha+PRE leikkiä+PREES+3PL lapset+NOM
 'Pihalla leikkii lapsia.'
- d. *Vo dvore ne igrajut deti.*
 PREP piha+PRE NEG leikkiä+PREES+3PL lapset+NOM
 'Pihalla ei leiki lapsia.'

(Suomen vastineiden lähde: Hakulinen ja Karlsson 1979: 171.)

Avaimen olemassaolo on oletettu tilanteessa 9a, muttei tilanteessa 9b. Venäjän esimerkeissä 9c ja 9d tilanne on yksilöity. Subjektin tarkoite on elollinen, eikä verbin ilmaisema toiminta ole tarpeeksi yleinen, minkä seurauksena subjekti on nominatiivissa, kun taas suomen subjekti on vastaavissa tilanteissa partitiivissa.

SUBJEKTIN JA OBJEKTIN SIJANMERKINTÄ VENÄJÄSSÄ HISTORIAALISELTA KANNALTA

Suomen partitiiviojektin ja -subjektin ja venäjän vastaavan genetiiviojektin ja -subjektin käyttöalueilla on päällekkäisyyttä, joka on nykyvenäjän yleiskielessä hyvin suppeaa, mutta joka oli venäjän varhemmissa varieteeteissa paljon laajempaa. Genetiivisubjektin ja -objektin väheneminen alkoi jo 1600–1700-luvulla, ja prosessi nopeutui entisestään lokakuun vallankumouksen jälkeen. Mutta vielä 1900-luvun alussa genetiivi oli paljon tavanomaisempi kuin nykyvenäjässä. Genetiiviojekti osoitti muun muassa väliaikaista käyttöä (10a, vrt. 10b) ja vajaan transitiivista rajaamatonta tilannetta (10c; vrt. 10d):

(10)

- a. *Dai* *mne* (*svoego*) *nožika* (*na vremja*).
antaa+PFV+IMPER 1SG+DAT (oma+MASK+GEN) veitsi+GEN
'Anna minulle veistäsi (joksikin aikaa).'
- b. *On* *dal* *mne* *nožik*.
3SG+MASK antaa+PFV+PRET+MASK 1SG+DAT veitsi+SG+AKK
'Hän antoi minulle veitsen.'
- c. *On* *ištšet* *slutšaja,* *kvartiry*.
3SG+MASK etsiä+IPFV+PREES+3SG tilaisuus+GEN asunto+GEN
'Hän etsii tilaisuutta, asuntoa.'
- d. *On* *otyskal* *kvartiru* *brata*.
3SG+MASK löytää+PFV+PRET+MASK asunto+AKK veli+GEN
'Hän löysi veljensä asunnon.'

(Tomson 1908: 295, 298.)

Myös kielteistä genetiiviobjektia suosittiin 1900-luvun alussa, mutta se ei ollut kieliopillistunut, vaan sijanmerkintä perustui silloinkin semanttisiin sääntöihin. Tomsonin (1908: 231) mukaan akkusatiivia käytettiin, kun objektin tarkoite oli määräinen ja sekä tarkoite että verbin osoittama toiminta konkreettiset, toisin sanoen silloin kun yksilöintiä kuvastavat transitivisuuden pisteet olivat korkeat.

Genetiivisubjektiakin on käytetty sekä kielteisessä että myönteisessä eksistentiaali-lauseessa. Myöntölauseen subjektigenetiivi koettiin kuitenkin jo 1800-luvulla puhekieliseksi (Švedova 1964: 309–318). Puhekielessä epämääräisen vähän yksilöidyn tarkoitteen genetiiviä käytettiin myös 1900-luvun alussa. Seuraavassa on tyypillinen esimerkki — siinä on subjektina yksilöintistatukseltaan nomineista matalin universaali kvantifioija *všjo*:

(11)

- Vsego* *bylo*.
kaikki+GEN olla+PRET+NEUT
'Oli kaikenlaista.'

Pohjoismurteissa ja niihin rajoittuvissa Keski-Venäjän murteissa genetiiviobjektia ja -subjektia on perinteisesti käytetty laajemmin kuin yleiskielessä (Kuz'mina 1993: 30–37, 109; Kuz'mina ja Nemtšenko 1976: 221–226).

GENETIIVIOBJEKTI JA GENETIIVISUBJEKTI SUOMENVENÄJÄSSÄ

Kuvaan seuraavaksi genetiiviojektin ja -subjektin käyttöä tilastollisesti. Sen jälkeen valotan esimerkkien kautta genetiivisubjektin ja -objektin käyttöä eri puhujilla. Aineistossa ilmenee tendenssi korvata muu sijamuoto tai prepositiolauseke akkusatiivi- tai genetiivimuodolla; sivuutan tämän seikan vielä tässä, mutta palaan siihen myöhemmin luvussa Objektin sija toisen valenssin tilalla.

▷

TILASTOT

Genetiivisubjektin ja -objektin käyttö on usein tunnusmerkkinen, muttei kuitenkaan epäkieliopillinen. Koska kyseessä on preferenssiin perustuva vaihtelu, genetiivin esiintymätaajuus on otettava huomioon.

Urbaanikorpuksen 46 puhujasta vain 29:n puheessa esiintyi edes yksi genetiivi subjektina tai objektina. Murrekorpuksen kaikki 37 puhujaa käyttivät ainakin yhtä genetiivityyppiä.

Taulukko 4. Genetiivirakenteiden käyttäjien lukumäärät.

Genetiivirakenteet		Urbaanikorpus	Murrekorpus
Genetiiviobjekti	Kielto	13	14
	Myöntö, kysymys	14	15
Genetiivisubjekti		7	26

Genetiiviobjektin käyttäjien lukumäärä oli läheinen kahdessa korpuksessa. Genetiivisubjektin käyttäjiä taas oli murrekorpuksessa 26 ja urbaanikorpuksessa 7.

Tilastolliset lähtökohdat (puhujien määrät ja puhunnan pituudet) eroavat korpusten välillä ja korpusten sisällä. Genetiivin käyttöä voidaan kuitenkin havainnollistaa prosenttiluvuilla. Taulukossa 5 genetiivisubjektin ja -objektin käyttökerrat on esitetty absoluuttisin ja prosenttiluvuin.

Taulukko 5. Genetiivirakenteiden käyttötapauksien lukumäärät korpuksissa.

Korpus	Subjekti		Objekti			
		%	Myöntö, kysymys	%	Kielto	%
Urbaanikorpus	10	12	20	32	13	35
Murrekorpus	72	88	42	68	24	65
Yhteensä	82	100	62	100	37	100

Näemme, että kyyröläiset käyttivät genetiiviä useammin kuin urbaanikorpuksen puhujat. Suurin ero on genetiivisubjektin käytössä: 88 % kaikista käyttötapauksista on peräisin kyyröläisiltä.

GENETIIVISUBJEKTI

Kyyröläisillä eksistentiaalisen ja sen kaltaisen lauseen jaollisen tarkoitteen genetiivi-subjekti esiintyi miltei systemaattisesti. Kaikki genetiivisubjektit esiintyivät myöntö-lauseissa.

Seuraavasta esimerkistä näemme, ettei tarkoitteen yksilöinti estä genetiivisubjektin käyttöä:

(12) F1903_k

(Nainen kertoo evakkomatkasta härkävaunussa: ihmiset istuivat niin lähellä toisiaan, että kertojan äiti sai haavan taskussaan olleesta saippuanpalasta.)

Nas tak plotno sidelo.
 1PL+GEN niin tiheästi istua+PRET+NEUT
 'Meitä istui niin tiheästi.'

Subjektin tarkoite on ilmaistu ensimmäisen persoonan pronomiinilla, jolla on korkea yksilöintiaste. Myös koko tilanteen yksilöintistatus on suhteellisen korkea: vaikka verbi on staattinen, tapahtumalla on tietty aika ja paikka, jotka ovat keskustelijoiden jaettua tietoa. Genetiivillä puhuja osoittaa tarkoitteen epämääräistä paljoutta. Genetiivi saa tukea suomen vastaavan partitiivin käyttömallista.

Seuraavassa puhuja vastaa eksistentiaaliseen kysymykseen. (Esimerkissä koko ilmauksen kannalta painollinen tavu on osoitettu alleviivauksella, painollisessa tavussa tapahtunut sävelkulun nousu taas vinoviivalla / ja lasku kenoviivalla \):

(13) M1922b

H A *tam /byli kakije-nibud' mo\sty kotoryje*
 PRT siellä olla+PRET+PL minkäänlaiset+NOM sillat+NOM jotka+NOM
on stroil?
 3SG+MASK rakentaa+PRET MASK
 'Oliko siellä siltoja, joita hän on rakentanut?'

M *\Bylo \bylo; i malen'kih i bol'sih.*
 olla+PRET+NEUT olla+PRET+NEUT ja pienet+GEN ja isot+GEN
 'Oli, oli. Sekä pieniä että isoja.'

Venäjänkielisen haastattelijan kysymyksessä 'sillat' on nominatiivissa. Myönteisessä vastauksessaan puhuja toistaa kysymyksen fokusverbin *byli* 'oli'. Toinen fokus, 'sillat', on vastauksesta elliptisesti jätetty pois. Vierusparin koheesion kannalta tunnusmerkitön tapa olisi pitää vastauksessa samat kieliopilliset muodot kuin kysymyksessä. Mutta puhuja muuttaa lauseen rakenteen: elliptisen subjektin genetiivimuotoon viittaavat kongruoivat adjektiivit *pieniä* ja *isoja*. Predikaatti on neutrissa. Tällaisella muotojen muutoksella ei ole keskustelukohtaista merkitystä: puhuja käyttää genetiivirakennetta vaihtoehdotto-mana ja analysoimatta. Tämä osoittaa, että eksistentiaalilauseen jaollisen subjektin genetiivi on kyyröläisten puheessa tunnusmerkitön vaihtoehto, joka pohjautuu vakaaseen semanttiseen malliin.

▷

GENETIIVIOBJEKTI MYÖNTÖLAUSEESSA

Genetiiviobjekti on kummankin korpuksen venäjää säännöllisesti puhuvilla ollut käytössä tapauksissa, joissa genetiivi on esiintynyt ainakin 1900-luvun alun venäjässä, mutta joissa se tuntuu vähintään marginaaliselta nykyvenäjässä. Seuraavassa *etsiä*-verbi hallitsee jaotonta genetiiviä:

(14) M1920a

<i>Oni</i> 3PL	<i>iskali</i> etsiä+PRET+PL	<i>takogo</i> tällainen+GEN	—	<i>bol'sogo</i> iso+GEN	<i>mesta,</i> paikka+GEN	<i>gde</i> jossa
<i>možno</i> mahdollista	<i>bylo</i> olla+PRET+NEUT	<i>horošo</i> hyvin		<i>podvizat'sja.</i> kiinnittyä		

'He etsivät isoa paikkaa, johon voisi asettua asumaan.'

Nykyvenäjässä tämä verbi järjestyy objektigenetiivillä enää vain, jos tarkoite on abstrakti, mutta muussa tapauksessa akkusatiivilla.

Aineiston useimmat genetiiviobjektit (ks. esim. 14) perustuvat venäjän vanhaan normiin ja saavat tukea suomen partitiiviobjektin käyttömalleista.

KIeltolauseen objekti

Muutaman kyyröläisnaisen puheessa kieltolauseen genetiiviobjekti on ollut systemaattisesti käytössä. Nämä vuosien 1928 ja 1935 välillä syntyneet naiset puhuvat säännöllisesti sekä suomea että venäjää. Seuraavassa genetiivi esiintyy hyvin yksilöidyssä kontekstissa:

(15) F1935b_k

<i>Sestry</i> sisko+GEN	<i>eštšo</i> vielä	<i>ne</i> NEG	<i>uvidala,</i> nähdä+PFV+PRET+FEM	<i>ne</i> NEG	<i>pozvonela</i> soittaa+PFV+PRET+FEM
<i>ne</i> NEG	<i>sprašivala.</i> kysyä+PRET+FEM				

'En ole vielä nähnyt siskoani; en ole soittanut hänelle enkä kysynyt.'

Edellisen tapaamisen yhteydessä puhuja oli luvannut kysyä siskoltaan, suostuisiko tämä osallistumaan haastatteluun. Esimerkkilauseessa ilmaistu tilanne käsittää ajanjakson edellisestä tapaamisesta puhehetkeen. Verbi, joka hallitsee genetiiviä, on perfektiivinen ja affektiivinen⁸: sen osoittama toiminta ei ratkaisevasti muuta objektia. Objektin tarkoite on jaoton, määräinen ja elollinen. Nykyvenäjässä genetiivi ei olisi tässä tapauksessa kieliopillinen. Myös 1900-luvun alun venäjässä objekti olisi akkusatiivissa.

Seuraava esimerkki on toisen kieltogenetiivin systemaattisen käyttäjän kertomasta sadusta.

⁸ Eronteosta affektiivisen ja efektiivisen toimintatyyppien välillä ks. Dahl ja Karlsson (1976).

(16) F1929a_k

- a. 01 *On vzjal etot lartšik;*
 3SG+MASK ottaa+PRET+MASK tämä+MASK+AKK lipasto+AKK
 'Hän otti lipaston'
- 02 *togda princ skazal emu — stupai domoi!*
 sitten prinssi sanoa+PRET+MASK 3SG+MASK+DAT lähteä+IMPER+2SG kotiin
 'Sitten prinssi sanoi hänelle: »Mene kotiin!'
- 03 *tol'ko ne otkryvai etogo zolotogo lartšika,*
 vain NEG avaa+IMPER+2SG tämä+MASK+GEN kultainen+MASK+GEN lipasto+GEN
 'Mutta älä avaa tätä kultaista lipastoa.'
- 04 *pokuda ty ne pridjos' domoi.*
 siihen saakka 2SG NEG tulla+PREES+2SG kotiin
 'ennen kuin pääset perille.»'
- b. *Mužik poel i ne mogot sobrat'*
 mies syödä+PRET+MASK ja NEG voida+PREES+3SG koota
lartšika.
 lipasto+GEN
 'Mies on syönyt eikä pysty kokoamaan lipastoa.'

Esimerkissä 16a riveillä 3 ja 4 sekä myös sadun jatkossa (16b) kieltolauseen objekti *lartšik* 'lipasto' on genetiivissä. Objektin tarkoite on yksilöity tarkkaan: se on sadun aihe ja esiintyy toistuvasti tekstissä; se on määräinen ja jaoton. Tilanne kokonaisuudessaan on yksilöity. Tarkoitteeseen kohdistettu toiminta on affektiivista. Niinpä genetiiviobjektille ei löydy mitään semanttisia perusteita.

Esimerkit osoittavat, että näillä puhujilla kielteisen genetiiviobjektin käyttöä eivät määrää semanttiset kriteerit, vaan genetiivin määrää kielteinen rakenne.

OBJEKTIN SIJA TOISEN VALENSSIN TILALLA

Suomessa objektin sijamuotoja käytetään usein tapauksissa, joissa venäjän vastineverbi täydentyy muulla sijalla, prepositioliousekkeella tai adverbilla. Suomen vaikutus näkyy toisen polven suomenvenäjässä siinä, että tiettyjen verbien yhteyteen ilmestyy niiden valenssiin kuulumaton genetiivi- tai akkusatiiviobjekti. Seuraavissa esimerkeissä genetiivi-akkusatiivi (17a ja 17b) ja genetiivi (17c) korvaa datiivia. Puhujat valitsevat genetiivin seuraten suomen vastineiden partitiivimallia.

(17)

- a. M1965a
Oni ejo poverili.
 he 3SG+FEM+GEN(=AKK) uskoa+PRET+PL
 'He uskoivat häntä.'
- b. M1920
Moj nož vas bol'se ne pomožet.
 minun veitsi te+GEN(=AKK) enää NEG auttaa+PREES+3SG
 [Kirurgi sanoo operoimalleen potilaalle:] 'Veitseni ei teitä enää auta.'

▷

c. F1927b

Oni nikogda by finskogo kak sledujet ne nautšilis’.
 he koskaan PRT+KOND suomi+GEN kuin pitää+PREES+3SG NEG oppia+PRET+PL
 ’He eivät olisi koskaan oppineet suomea.’

Venäjäksi kielen puhumisesta käytetään ilmausta *govorit’ po-russki* ’puhua venäjää (ADVERBI)’ tai *govorit’ na russkom (jazyke)* ’puhua PREP venäjä + PRE’. Suomenvenäjässä verbi *govorit’* saattaa hallita objektia, genetiiviä (18a) tai akkusatiivia (18b):

(18)

a. M1928c_k

— *potomu tšto oni govorjat tšisto i horošo* —
 siksi että 3PL puhua+PREES+3PL puhtaasti ja hyvin

russkogo jazyka
 venäjä+MASK+GEN kieli+GEN
 ’Koska he puhuvat venäjää puhtaasti ja hyvin.’

b. M1968

Oni ne govorjat finskij jazyk.
 3PL NEG puhua+PREES+3PL suomi+MASK+AKK kieli+AKK
 ’He eivät puhu suomea.’

Akkusatiivia (18b) ei voida pitää suomen partitiivin suoranaishenä kopiona vaan pikeminkin suoran objektin valenssin lainana. Akkusatiivi on usein nominatiivimuotoinen ja täten morfologisesti genetiiviä tunnusmerkittävämpi. Kolmatta sukupolvea edustava M1968 puhuu venäjää vain vähän, minkä takia sijan tunnusmerkittävyys ja morfologinen yksinkertaisuus ovat hänen puheessaan tärkeitä kriteerejä vaihtoehtojen valinnassa.

Seurata-verbi täydentyy nykyvenäjässä prepositioliusekkeella (*za + INS*), mutta seuraavassa suomenvenäläisessä esimerkissä taas genetiivi-akkusatiivilla:

(19) M1962

Vo vsjakom slučajje ja (.) bez truda mogu ih sledit’.
 joka tapauksessa 1SG ilman vaivaa voida+1SG 3PL+AKK(=GEN) seurata
 ’Ainakin pystyn vaivatta niitä [venäjänkielisiä uutisia] seuraamaan.’

ven.
Ja bez truda ih ponimaju.
 1SG PREP vaivaa 3PL+AKK(=GEN) ymmärtää+1SG
 ’Ymmärrän niitä vaivatta.’

Vielä 1800-luvun ja 1900-luvun alun venäjässä akkusatiivi oli mahdollinen (Dal’ 1882: 227). Niinpä puhuja olisi voinut kuulla vanhan ilmauksen vanhemmilta puhujilta. Suomen mallin vetovoimaa ei voi kuitenkaan sulkea pois varsinkaan, kun kysymyksessä on nuori suomalaista koulua käynyt ihminen. Nykyvenäjässä vastaavalle tilanteelle on toinen ilmaus.

Seuraavassa akkusatiiviobjektia käytetään lauseensisäisen koodinvaihdon yhteydessä: objektit on ilmaistu suomeksi ja verbi venäjäksi. Venäjässä rajaamatonta tilannetta ilmaistaessa saman verbin täydennyksenä on prepositioliuseke (*na + AKK*), kun taas rajattua tilannetta ilmaistaan toisen verbin avulla:

(20) M1928

Kurssit hodil, jatkokurssit, kivihiilikurssit.
 kurssit käydä+IPFV+PRET+MASK jatkokurssit kivihiilikurssit
 'Kävin kurssit, jatkokurssit, kivihiilikurssit.'

ven.

Ja hodil na kursy.
 1SG käydä+IPFV+PRET+MASK PREP kurssit+AKK
 'Kävin kursseja.'

Ja kontšil kursy.
 1SG päättää+PFV+PRET+SG kurssit+AKK
 'Valmistuin kursseilta.'

Venäjän verbi *hodit'* on imperfektiivinen. Puhuja kuitenkin tarkoittaa päättynyttä ja rajattua tilannetta: kontekstin kannalta tärkeää on se, että hän nimenomaan valmistui kailta käymiltään kursseilta. Tässä tapauksessa suomen akkusatiiviohjeetit osoittavat tilanteen rajattuutta. Akkusatiivi suomen tapaan transitivoi tilanteen ikään kuin korvaamalla verbin imperfektiivisen aspektin.

TIIVISTELMÄ GENETIIVIOHJEETISTA JA GENETIIVISUBJEETISTA SUOMENVENÄJÄSSÄ

Murrekorpuksen puhujat käyttävät genetiiviohjeetia ja varsinkin genetiivisubjektia useammin kuin urbaanipuhujat. Kyyröläisillä jaollinen epämääräinen genetiivisubjektin on myönteisissä eksistentiaalilauseissa tunnusmerkitön valinta.

Myöntölauseen genetiiviohjeetia on suomenvenäjässä käytetty tarkoitteen epämääräisen paljouden osoittimena. Myös tietyt vajaan transitiiiviset verbit, jotka hallitsivat genetiiviä venäjän varhemmissa varieteeteissa, noudattavat samaa mallia suomenvenäjässä. Muutaman kyyröläisnaisen puheessa kieltolauseen genetiiviohjeetia tuntuu kieliopillistuvan.

Venäjää harvemmin käyttävät toisen sukupolven puhujat valitsevat useammin akkusatiivin genetiivin vaihtoehtoksi, koska akkusatiivimuoto on tunnusmerkitön. Samalla puhujatyypillä genetiivi- tai akkusatiivimuotoinen suoraohjeetia korvaa joskus toisen sijan tai adverbien. Ohjeetia ilmestyy suomen vastineverbin ohjeetivalenssin kopiona.

PREPOSITIOLAUSEKKEEN GENETIIVI

Genetiivin käyttö on laajentunut suomenvenäjässä prepositioliousekkeissa. Venäjässä genetiivillä täydentyviä prepositioita, joista monet ovat substantiivi- ja jopa prepositioliousekehjohtannaisia: *v tetsenije dnja* (PREP kulku+AKK päivä+GEN) 'päivän aikana'; *okolo doma* (lähellä talo+GEN) 'talon vieressä', *ot doma* (PREP talo+GEN) 'talolta'. Useat prepositiot täydentyvät kuitenkin muulla sijalla kuin genetiivillä. Osa näistäkin prepositioista saa suomenvenäjässä genetiivitäydennyksen.

Suuraavat esimerkit ovat prepositiosta *meždu* 'välillä, välissä', joka nykyvenäjässä täydenty instrumentaalilla. Puhujat ovat kolmannen sukupolven (21a) ja ensimmäisen sukupolven (21c) urbaanit sekä toisen sukupolven kyyröläinen (21b):

▷

(21)

a. M1965

Raznitsa meždu — kakih-to krugov Hel'sinki i teh krugov.
ero PREP jotkut+GEN piirit+GEN Helsinki+GEN ja ne+GEN piirit+GEN
'Ero tiettyjen Helsingin piirien ja niiden piirien välillä.'

b. M1922_k

Meždu tovarištsei byvalo vsego.
PREP toverit+GEN olla+PRET+NEUT kaikki+GEN
'Kavereiden kesken oli kaikkea.'

c. F1907

Eto meždu rož'estva i kreštšenija.
tämä PREP joulukuusi+GEN ja loppiaisen+GEN
'Se [on] joulun ja loppiaisen välillä.'

Nykyvenäjässä kaikissa näissä tapauksissa olisi instrumentaalitäydennys. Vielä 1800-luvulla käytettiin myös genetiiviä, mutta instrumentaali oli voittamassa (Filippova 1964: 78–83).

Seuraavien esimerkkien genetiivillä ei ole esikuvaa venäjän varhemmissa varieteeteissa. Genetiivi korvaa akkusatiivin (22a, 22b ja 22d), datiiivin (22c) ja prepositionaalin (22e). Puhujat ovat venäjää säännöllisesti puhuvia toisen polven urbaaneja (22a, 22c ja 23e) sekä venäjää harvoin puhuvat kolmannen sukupolven urbaani (22d) ja toisen sukupolven kyyröläinen (22b).

(22)

a. M1920

Ona vyšla zamuž za papy (ven. za papu).
3SG+FEM mennä+PRET+FEM naimisiin PREP isä+GEN PREP isä+AKK
'Hän meni naimisiin isäni kanssa.'

b. F1944_k

[Sobaka prokusila nogu] skvoz' štanov (ven. skvoz' štany).
koira purra+PRET+FEM jalka+AKK PREP housut+GEN PREP housut+AKK
'[Koira puri jalkaa] housujen läpi.'

c. F1905

U menja byla pereekzamenovka po nemetskogo
PREP 1SG+GEN olla+PRET+FEM uusinta PREP saksa+GEN
(ven. po nemetskomu).
PREP saksa+DAT

'Minulla oli saksan tentin uusinta.'

d. F1967

Odnu knižku pro ovoštsei i odnu pro
yksi+AKK kirja+AKK PREP vihannekset+GEN ja yksi+AKK PREP
gribov (ven. pro ovoštši, pro griby).
sienet+GEN PREP vihannekset+AKK PREP sienet+AKK

'[Hän kirjoitti] toisen kirjan vihanneksista ja toisen sienistä.'

e. M1925

Ja služil na finskih gosudarstvennyh
 I SG palvella+PRET+MASK PREP suomalaiset+GEN valtiolliset+GEN
železnych dorog (ven. na železnych dorogah)
 rautatiet+GEN PREP rautatiet+PRE

'Olin töissä Suomen valtion rautateillä.'

Esimerkit osoittavat, miten eri prepositioiden erimuotoiset täydennykset muuttuvat genetiiviksi. Myös prepositiolausekkeiden merkitykset — roolit — voivat olla aivan erilaisia: lauseke voi merkitä seuraa (23a), polkua (23b), suhdetta (23c), aihetta (23d) tai paikkaa (23e).

Genetiivi esiintyy siis suomenvenäjässä prepositiolausekkeen täydennyksenä sellaisissakin asemissa, joissa se on nykyvenäjän normien vastainen. Joskus genetiivitäydennykset pohjautuvat venäjän vanhaan normiin. Muissa tapauksissa selitystä tälle muutokselle ei venäjältä löydy. Genetiivilausekkeiden käyttäjillä on erilaiset taustat, mutta heitä yhdistää se, että he puhuvat säännöllisesti suomea venäjän rinnalla.

Preposition täydennyksen sijamuodolta puuttuvat useimmiten selkeät semanttiset kriteerit; venäjän prepositioiden täydennyssijat vaihtelevat monessa tapauksessa kontekstin mukaan, ja muun muassa genetiivi on käytössä. Suomessa prepositiot täydentyvät useimmiten genetiivillä ja postpositiot partitiivilla. Prepositioita on vähän, kun taas postpositioita on runsaasti. (Hakulinen ja Karlsson 1979: 85, 155.) Genetiivitäydennys on suomen adposition vakiomalli, ja näin se nousee vaikuttavaan asemaan suomea usein puhuvilla. Koska venäjässä ei ole postpositioita, kahta kieltä puhuvilla syntyy assosiaatio suomen postpositiolausekkeen ja venäjän prepositiolausekkeen välille. Genetiivi ei korvaa jotakin tiettyä sijamuotoa, vaan pyrkii tulemaan prepositiolausekkeen täydennyksen vakinaiseksi sijaksi.

DYNAAMISET PAIKALLISRAKENTEET

Kolmijakoinen paikallissijajärjestelmä, johon kuuluu staattinen olosija ja kaksi dynaamista ero- ja tulosijaa, on luonteenomainen uralilaiselle kielikunnalle, muttei indoeurooppalaisille kielille, joissa näitä kolmea usein vastaa yksi ja sama prepositiolauseke (L. Hakulinen 1979: 522). Venäjässä suomen ero- ja tulosijan vastineena on usein staattinen ilmaus.

Suomessa subjektin ja objektin tilan muutokset esitetään dynaamisina: kuolla johonkin, rakentaa jokin jonnekin. Dynaamiset adverbiaalit täydentävät usein aistiverbejä: *He näkivät sinne pellolle, mitä siellä tapahtuu* (L. Hakulinen 1979: 524). Dynaamiset adverbiaalit osoittavat tilanteen teelisyyttä: *Sormus löytyi lattialta, Hän tapasi heidät nukkumasta* (mp.). Kuten Hakulinen (mts. 525) yleistää, dynaamisten adverbiaalien käyttö perustuu »ajattelutapaan, joka liittyy itse tekemisen tai tapahtumisen mielikuvan teon tuloksen tai tapahtuman seurauksen mielikuvaan». Toisin sanoen tulosijarakenne tarkoittaa, että jossakin »tai jollakin on jotakin verbin toiminnan tultua loppuun suoritetuksi, kun taas erorakenne ilmaisee, että jossakin/jollakin on jotakin ennen verbin toiminnan alkamista» (Rahkonen 1977: 50).

Dynaamisia semanttisia rooleja tyypillisimmillään ovat lähde ja määränpää sekä elollisen tarkoitteen kohdalla hyötyjä, luovuttaja ja vastaanottaja. Staattisiksi voidaan taas tul-

▷

kita paikka ja omistaja. Roolin dynaamisuus ei välttämättä vastaa ilmauksen dynaamisuutta ja päinvastoin. Dynaaminen rakenne voi joskus ilmaista staattista suhdetta, esimerkiksi omistamista, kuten *Sukset kuuluvat Pekalle*.

Tyypillisesti liikeverbien semantiikassa keskeisenä on siirtymisen merkitys: jokin tai joku liikkuu A:sta B:hen tai X:ltä Y:lle. Tällaisten verbien kanssa käytetään sekä venäjässä että suomessa dynaamisia ilmauksia. Verbit 'ottaa', 'saada', 'löytää', 'rakentaa', 'pyytää', 'kysyä' ja 'lainata' täydentyvät venäjässä staattisilla rakenteilla, kun taas suomessa ne saavat dynaamisen ilmauksen täydennyksekseen.

Tiettyjen verbien yhteydessä sekä dynaaminen että staattinen ilmaus on mahdollinen venäjässä. Valinta perustuu semantiikkaan: dynaamisen ilmauksen kriteerinä on yleisesti ottaen tarkoitteen aktiivinen rooli tilanteen käynnistämisessä ja usein siihen liittyvä inhiillinen status sekä koko tilanteen dynaaminen lataus.

Suomenvenäjässä dynaamista paikallirakennetta esiintyy monella puhujalla staattisen asemesta: dynaamiset rakenteet liittyvät verbeihin, joiden vastine suomessa täydentyy dynaamisella paikallirakenteella. Dynaamisen täydennyksen saavat muun muassa seuraavat verbit:

Taulukko 6. Dynaamiset paikallirakenteet suomenvenäjässä.

Suomenvenäjä	Venäjä
<i>kupit' otkuda-libo, ot kogo-libo</i> ostaa jostakin, joltakulta	<i>gde-libo, u kogo-libo (u + GEN)</i> missä, jonkun luona
<i>ostat'sja kuda-libo, k komu-libo</i> jäädä johonkin, jonkun luo	
<i>ostavit' kuda-libo, k komu-libo</i> jättää johonkin, jonkun luo	
<i>postroit' kuda-libo</i> rakentaa jonnekin	<i>gde-libo, v tšom-libo (v + PRE)</i> missä
<i>naiti otkuda-libo</i> löytää jostakin	
<i>vyrasti kuda-libo</i> kasvaa jonnekin	
<i>napisat' vo tšto-libo</i> kirjoittaa johonkin, jonkin päälle (paperille, asiakirjaan)	<i>na tšom-libo, v tšom-libo, (na/v + PRE)</i> jonkin päällä, jossakin
<i>uščastvovat' vo tšto-libo (vo + AKK)</i> osallistua johonkin	<i>v tšom-libo (v + PRE)</i> jossakin
<i>sobirat'sja k komu-libo (k + DAT)</i> kokoontua jonkun luo	<i>u kogo-libo (u + GEN)</i> jollakin, jonkun luona
<i>prosit' ot kogo-libo (ot + GEN)</i> pyytää joltakulta	
<i>vzjat' ot kogo-libo (ot + GEN)</i> ottaa joltakulta	
<i>zakazat' ot kogo-libo (ot + GEN)</i> tilata joltakulta	

DYNAAMINEN RAKENNE STAATTISEN SIJASTA

Suomenvenäjässä käytetään toisinaan dynaamista paikallirakennetta staattisen rakenteen sijasta. Seuraavat esimerkit ovat kolmannen (23a), toisen (23b–d) ja ensimmäisen (23e) polven puhujilta, jotka kaikki puhuvat säännöllisesti kumpaakin kieltä.

(23)

a. F1962

suomenven.

My *arendujem* *etu* *kvartiru* *kak by*
 1PL vuokrata+PREES+1PL tämä+FEM+AKK huoneisto+AKK niin kuin

iz *gostinitsy.*
 PREP hotelli+GEN.

'Me vuokraamme tämän huoneiston hotellista.'

ven.

arendujem *kvartiru* *v* *gostinitse*
 vuokrata+PREES+1PL asunto+AKK PREP hotelli+PRE

'Vuokraamme asunnon hotellissa.'

b. F1923

suomenven.

Ja ne hotšu *ostavat'sja domoi.*
 1SG NEG haluta+PREES+1SG jäädä kotiin

'En halua jäädä kotiin.'

ven.

ostavat'sja doma
 jäädä kotona

'jäädä kotona'

c. F1944_k

suomenven.

Ejo [košku] *iz* *lesu* *našli.*
 se+AKK [kissa+AKK] PREP metsä+GEN löytää+PRET+PL

'Se [kissa] löydettiin metsästä.'

ven.

košku *v* *lesu* *našli.*
 kissa+AKK PREP metsä+PRE löytää+PRET+PL

'Kissa löydettiin metsässä.'

d. F1929_a_k

suomenven.

On progryz *dyru* *v* *pol.*
 3SG+MASK nakertaa+PRET+MASK reikä+AKK PREP lattia+AKK

'Se [hiiri] nakersi reiän lattiaan.'

ven.

Progryz *dyru* *v* *polu.*
 nakertaa+PRET+MASK reikä+AKK PREP lattia+PRE

'[Se] nakersi reiän lattiassa.'

▷

e. M1909

suomenven.

Ja s jolotšnogo bazara u nas kupil
 1 SG PREP joulutori+GEN PREP me+GEN ostaa+PRET+MASK

etu soroku.
 tämä+AKK harakka+AKK

'Ostin tämän harakan meidän joulutoriltamme.'

ven.

na jolotšnom bazare kupil
 PREP joulutori+PRE ostaa+PRET+MASK
 'ostin joulutorilla'

Esimerkin 23 kaikki rakenteet ovat merkitykseltään lokatiiveja. Venäjässä ne esitetään staattisina paikan lokatiiveina, suomessa ja suomenvenäjässä taas dynaamisina: lähteenä (23a, c, e) ja määränpäänä (23b, d). Suomenvenäjän dynaaminen rakenne on kopio suomesta.

Seuraavissa esimerkeissä rakenteella on inhimillinen tarkoite. Rakenteen semanttinen rooli on luovuttaja, joka on ilmaistu dynaamisesti suomessa ja suomenvenäjässä ja staattisesti venäjässä.

(24)

a. F1929_{a_k}

suomenven.

Oni vsjo ot nego vzjali ujhali.
 he kaikki+AKK PREP 3SG+MASK+GEN ottaa+PRET+PL pois+lähteä+PRET+PL
 'He ottivat häneltä kaiken ja lähtivät pois.'

ven.

vzjali u nego
 ottaa+PRET+PL PREP 3SG+MASK+GEN
 'ottivat häneltä'

b. M1927

suomenven.

Ot režissjora tšto-nibud' hotelos' sprosit'.
 PREP ohjaaja+GEN jokin+AKK haluttaa+PRET+NEUT kysyä
 'Teki mieli kysyä jotakin ohjaajalta.'

ven.

sprosit' u režissjora
 kysyä PREP ohjaaja+GEN
 'kysyä ohjaajalta'

Esimerkissä 25 on kysymys–vastaus–vieruspari. Standardivenäjää puhuvan haastattelijan kysymyksessä on staattinen adverbi, kun taas vastauksessa on dynaaminen adverbiaali. Puhujana on kyyröläismies, joka on varttunut Kyyrölässä ja opiskellut siellä venäläisessä koulussa.

(25) M1912_k

H: *a udotšku gde brali?*
 PRT onki+AKK missä ottaa+PRET+PL
 'Mistähän onki hankittiin?'

M: *\gde. iz lesu; kak naidut takuju*
 missä PREP metsä+GEN kun löytää+PREES+3SG sellainen+FEM+AKK
podhodjatšuju tak i deržat vsjo vremja;
 sopiva+FEM+AKK niin PRT pitää+PREES+3PL koko aika+AKK
pokuda ne slomajetsja.
 kunnes NEG katketa+PREES+3SG

'Missä? Metsästä kun löytyy sellainen sopiva sitä pidetäänkin koko ajan, kunnes se katkeaa.'

Toistamalla kysymyksen kannalta tärkeimmän adverbien puhuja vahvistaa kysymys-vastaus-vierusparin sisäisen yhteyden ja samalla paljastaa tämän adverbien muodon ongelmakohdaksi eli tekee korjausaloitteen. Jälkimmäinen merkitys tulee esille laskevasta sävelkulusta, jota on esimerkissä osoitettu kenoviivalla. Toistoa seuraa vastaus, joka on samalla metalingvistinen korjaus: staattinen paikallisadverbiaali muuttuu vastauksessa dynaamiseksi lähdeadverbiaaliksi 'metsästä'. Niinpä dynaamisen ja staattisen paikallisadverbiaalin vastakohta on analysoitavissa: esimerkissä 25 puhuja tiedostaa eron itsensä ja haastattelijan kielipiillissä malleissa ja pitää omaa malliaan oikeana. Niinpä jo ensimmäisen sukupolven kyyröläisillä dynaamiset rakenteet saattavat olla vakiomalleja.

VAIHTELU DYNAMISEN JA STAATTISEN LOKATIIVIN VÄLILLÄ

Suomenvenäjässä dynaamiset ja staattiset rakenteet eivät tunnu vaihtelevan samassa kontekstissa: samantapaisessa ilmauksessa puhuja käyttää aina joko dynaamista tai staattista rakennetta. Vaihtelua voi kuitenkin tapahtua saman verbin käytössä kontekstin muuttuessa.

Esimerkissä 26 kaksi kyyröläistä käyttää saman verbin täydennyksenä sekä dynaamista (26 a ja 26c) että staattista rakennetta (26b ja 26d). Venäjässä kaikissa neljässä ilmauksessa olisi staattinen täydennys:

(26)

a. F1929_ka

— *i tserkov' podnjalasja. i pervoi kto*
 ja kirkko nousta+PRET+FEM ja ensimmäinen+MASK kuka
byl pohoronenoj P. V. Jegorov pod tserkvu.
 olla+PRET+MASK haudata+PPP+MASK P. V. Jegorov PREP kirkko+AKK

'— ja nousi kirkko. Ja ensimmäinen joka oli haudattu kirkon alle oli P. V. Egorov.'

b. F1929_ka

— *i vot na etom kladbištše pohoroneno*
 ja PRT PREP tämä+PRE hautausmaa+PRE haudata+PPP+NEUT

▷

sorok dva *tšelo\veka.*
 neljäkymmentäkaksi ihminen+GEN

'Ja tällä hautausmaalla on haudattuna neljäkymmentäkaksi ihmistä.'

c. M1925_k

A babuška pohoronena sjudy, v Hämeenlinna.
 PRT mummo haudata+PPP+FEM tänne PREP Hämeenlinna (AKK)
 'Ja mummo on haudattu tänne, Hämeenlinnaan.'

d. M1925_k

Rešili tšto my ostanovimsja v Hämeenlinna;
 päättää+PRET+PL että me pysähtyä+PREES+1PL PREP Hämeenlinna
daže tam vot pohoronen moi deduška.
 PRT siellä PRT haudata+PPP+MASK minun+MASK vaari

'Päätimme että asettuisimme Hämeenlinnaan. Siellä on vaarinikin haudattuna.'

Dynaamisen rakenteen ilmauksissa (26a ja 26c) määränpäättä ilmaiseva adverbiaali seuraa verbiä ja on näin ollen selvästi sen alaisuudessa. Staattinen adverbiaali on lauseen alussa (26b ja 26d); se kuuluu teemaan ja toimii ilmauksen ankkurina. Sitä voidaan pitää lauseen adverbiaalina⁹. Sijanti suhteessa verbiin tuntuu sekä suomenvenäjässä että suomesa olevan tärkeä peruste dynaamisen ja staattisen adverbiaalin välisessä valinnassa — silloin kun valinnanvaraa on (vrt. esimerkin 24 kohdat ja esimerkit 23c ja 23e). Tällaista kriteeriä ei kuitenkaan ole venäjässä — suomenvenäjään se on lainautunut suomesta.

Puhujalla F1929_ka myös verbi *ukrast'* 'varastaa' saa merkityksen mukaan joko staattisen tai dynaamisen täydennyksen. Staattinen luovuttaja *u nei* (kirjakielessä *u nego*) edeltää verbiä, joka on fokuksessa ilmauksen lopussa (27a). Dynaaminen adverbiaali *ot nego* 'häneltä' seuraa verbiä; tilannetta vauhdittaa partikkeli *protš'* 'pois'.

(27) F1929_ka

- a. *Vot oni potihonetšku u nei eto ukrali.*
 PRT 3PL hiljaa PREP 3SG+FEM+GEN se+AKK varastaa+PRET+PL
 'He hiljaa varastivat sen häneltä.'
- b. *Kogda starik usnul, staruha prišla k nemu*
 kun ukko nukahtaa+PRET+MASK akka tulla+PRET+FEM PREP 3SG+MASK
i ukrala skatert' ot nego protš' —
 ja varastaa+PRET+FEM pöytäliina+AKK PREP 3SG+MASK+GEN pois
 'Kun ukko nukahti, akka tuli hänen luokseen ja varasti pöytäliinan häneltä.'

⁹ Vrt. Tuomas Huumon (1997: 49–50) tutkimukseen tila-adverbiaaleista: lauseenalkuisilla adverbiaaleilla on väljempi suhde lauseytimeen kuin lauseenloppuisilla adverbiaaleilla. Esimerkin 26 lauseenalkuisilla lokatiiveilla tämä väljä suhde ilmenee muodossakin: ne eivät reagoi muodollaan verbin sisältämään liikemerkitykseen.

Venäjässä staattinen adverbiaali *u* + GEN (27a) on ainoa mahdollinen: *varastaa*-verbin osoittama aktiviteetti pitää luovuttajaa passiivisena.

Suomessa yksi *pois*-partikkelin käytöistä on eksplikoida tekemisen raja. Se nostaa ratkaisevasti tilanteen transitiivisuuden astetta:

(28)

- a. Istu (=pysy) paikallasi!
- b. Istu pois (= istu alas)!
- c. Kesällä myin autoa/auton.
- d. Kesällä myin autoni pois.
- e. Syö puuroa!
- f. Syö puuro pois!

Lause 28a tarkoittaa tilaa ja lause 28b rajattua tekoa. Lauseessa 28c rajattu tai rajaamaton tulkinta riippuu objektin sijasta. Lauseesta 28d *pois*-partikkeli tekee rajatun. Lause 28e tarkoittaa prosessia; lauseessa 28f *pois*-partikkeli nostaa sekä verbin että objektin transitiivisuutta — objektista tulee määräinen ja tilanteesta rajattu.

Ilmauksessa 27b puhuja käyttää suomen *pois*-partikkelin läheistä vastinetta *protš'* suomen tavoin: partikkeli asettaa verbin ilmaisemalle tekemiselle rajan, toisin sanoen transitiivoi ilmauksen. Dynaaminen adverbiaali johtuu ilmeisesti ilmauksen korkeasta transitiivisuudesta. Verbi *ukrast'* on perfektiivinen, eikä *protš'*-partikkeli voi venäjässä vaikuttaa ilmauksen transitiivisuuteen. Tässä esimerkissä puhuja ei kopioi suoraan suomen *varastaa*-verbin dynaamista valenssia, vaan luo uuden mallin lainaamalla suomen *pois*-partikkelin käyttötavan: partikkelin venäläinen vastine nostaa ilmauksen transitiivisuutta, mikä vuorostaan — myös suomen kielen mallin mukaan — oikeuttaa dynaamisen adverbiaalin käytön.

KAKSIKIELISET RAKENTEET

Seuraavassa on kaksi esimerkkiä suomen ja venäjän elementeistä koostuvasta ja suomen mallin mukaisesta verbilausekkeesta. Ilmauksessa 29a verbi *ostalis'* ('jäivät') täydentyy suomen illatiivilla. Ilmauksessa 29b *hukkuu*-verbin täydennyksenä on venäjän dynaaminen prepositioliaseke:

(29)

- a. F1930_k
Tak i ostalis' komeroon tvoje šikarny platja.
PRT jäää+PRET+PL komeroon sinun+PL komeat mekot
 'Näin kauniit mekkosi jäivätkin komeroon.'

- b. M1965
Ljudi osobenno na zapade hukkuu v veštši.
ihmiset etenkin PREP länsi+PRE hukkuu PREP tavarat+AKK
 'Etenkin lännessä ihmiset hukkuvat tavaroihin.'

▷

Ilmauksessa 29a dynaamisen määränpäättä ilmaisevan adverbiaaliltilalla olisi venäjässä paikan adverbiaali *v škafu* (*v + PRE*) 'kaapissa' ja ilmauksessa 29b staattinen adverbiaali *v veštšah* (*v + PRE*) 'tavaroissa'. Jälkimmäisessä toteutuu myös suomen puhekielelle tyypillinen subjektin ja kolmannen persoonan predikaatin kongruenssin puute: monikollisella subjektilla on yksikön predikaatti, mikä venäjässä on mahdotonta.

Kaksikieliset tapaukset havainnollistavat kielikontaktissa tapahtuvan muutoksen mekanisme: suomen sanat lainataan syntaktisine malleineen.

DYNAAMINEN LOKATIIVI LISÄVALENSSINA

Esimerkissä 30 dynaaminen määränpäättä ilmaiseva lokatiivi luo valenssin, joka on ylimääräinen, jos sitä vertaa samoihin verbeihin venäjässä.

(30)

a. F1930_k

suomenven.

I on dostal iz Vyborga mesto, kudy
 ja 3SG+MASK saada+PRET+MASK PREP Viipuri+GEN paikka+AKK mihin

on budjot totšit' vsjo svojo.
 3SG+MASK olla+FUT+3SG vuolla kaikki+AKK oma+AKK

'Ja hän sai Viipurista paikan, johon hän vuolisi kaikenlaista.'

ven.

On našol v Vyborge mesto, kuda on
 3SG+MASK löytää+PREP+MASK PREP Viipuri+PRE paikka+AKK mihin 3SG+MASK

budet otpravljat' svoi totšenija.
 olla+FUT+3SG lähettää omat+AKK vuolemiset+AKK

'Hän löysi Viipurista paikan, johon hän lähettäisi vuolemiaan esineita.'

b. F1929_ka

suomenven.

[On] šol-šol po doroge i
 [3SG+MASK] kävellä+PRET+MASK-kävellä+PRET+MASK PREP tie+PRE ja

propal i bol'se ne našol domoi.
 hävitä+PRET+MASK ja enää NEG löytää+PRET+MASK kotiin

'Hän käveli tietä pitkin ja eksyi eikä löytänyt enää kotiin.'

ven.

[On šol-šol i] poterjalsja i ne našol
 [hän käveli-käveli ja] eksyä+PRET+MASK ja NEG löytää+PRET+MASK

dorogi domoi.
 tie+GEN kotiin

'Hän käveli kunnes eksyi eikä löytänyt kotiin.'

c. M1908

suomenven.

No mnogie uspeli spastis' v Ameriku i
 mutta monet ehtiä+PRET+PL pelastua PREP Amerikka+AKK ja

v Angliju
 PREP Englanti+AKK

'Mutta monet ehtivät pelastua Amerikkaan ja Englantiin.'

ven.

Mnogie uspeli spastis', ujevav v Ameriku i
 monet ehtiä+PRET+PL pelastua lähteä+GER PREP Amerikka+AKK ja

v Angliju.
 PREP Englanti+AKK

'Mutta monet ehtivät pelastua lähtemällä Amerikkaan ja Englantiin.'

Suomenkielisiä vastineverbejä *vuolla*, *löytää* ja *pelastua* voidaan täydentää määränpään lokatiivilla. Näin elementit, jotka eksplikoivat siirtymistä kohti tätä määränpäättä, elliptoidaan: *vuolla* esineitä [ja viedä niitä] jonnekin; *löytää* [tie] kotiin; *pelastua* [lähtemällä] jonnekin. Venäjän vastaavat verbit eivät täydenny lokatiiveilla, vaan täydentämiseen tarvitaan siirtymistä tarkoittavien elementtien eksplikointi: esimerkissä 30a tämä voi olla *lähettää*-verbi, esimerkissä 30b objekti *doroga* 'tie', jonka kongruoimattomaksi komplementiksi tuleekin dynaaminen adverbis 'kotiin', esimerkissä 30c *lähteä*-verbin gerundi. Esimerkissä toisen sukupolven kaksi kyyröläistä ja yksi urbaani seuraavat suomen mallia. Esimerkissä 30a esiintyy myös valenssin muutos (*dostat' iz Vyborga*). Venäjässä *saada*-verbi täydentyy tässä merkityksessä staattisella adverbialilla.

Valenssin lisäämistä on havaittu venäjää tavanomaisesti puhuvilla, mutta vähemmän vain harvoin venäjää puhuvilla.

TIIVISTELMÄ DYNAAMISTEN PAIKALLISRAKENTEIDEN KÄYTÖSTÄ SUOMENVENÄJÄSSÄ

Liikeverbit täydentyvät venäjässä dynaamisilla adverbialleilla. Muissa tapauksissa suomen dynaamiset rakenteet usein vastaavat venäjän staattisia rakenteita. Joskus dynaaminen rakenne on venäjässä mahdollinen staattisen lisäksi, mutta tämä edellyttää tiettyjä semanttisia ehtoja, ja tilanne eroaa merkitykseltään staattisen adverbialin tilanteesta. Suomenvenäjässä dynaamiset rakenteet korvaavat usein venäjän staattiset. Korvaaminen on mahdollista jopa ensimmäisen sukupolven puheessa, useimmiten silloin, kun dynaaminen rakenne voi olla kyseisen verbin täydennyksenä jossakin toisessa tilanteessa.

On myös tapauksia, joissa dynaaminen adverbialle ilmestyy toisen suomen mallin vaikutuksesta, kuten esimerkiksi silloin, kun venäjän partikkeli *protš'* ja suomen partikkeli *pois* rinnastetaan tilanteen transitivoijana (27b).

Dynaamiset adverbialleit ilmestyvät suomenvenäjään herkästi, kun kyseessä on valenssin lisäys eikä valenssin muutos staattisesta dynaamiseksi. Tällöin puhujan normikontrolli ei käynnisty, koska mitään ei rikota, vaan käyttöön vain otetaan uusi malli. Tällainen uuden piirteen lisääminen onkin tyyppillistä niille, jotka puhuvat venäjää säännöllisesti.

▷

PÄÄTELMÄT

GENETIIVIOBJEKTI JA GENETIIVISUBJEKTI

Suomen partitiivin laaja käyttö objektina ja subjektina on vaikuttanut säilyttävästi suomenvenäjän genetiiviojektiin ja -subjektiin: venäjässä varsinkin 1900-luvun alusta lähtien huomattavasti vähentynyt genetiivi on suomenvenäjässä säilyttänyt asemansa ja jossain määrin jopa laajentunutkin kyyrölänvenäjässä, jossa jaollisen tarkoitteen genetiivisubjekti on eksistentiaalilauseessa säännöllinen. Ensimmäisen ja osin toisenkin polven venäjää säännöllisesti puhuneet suomenvenäläiset käyttävät laajasti genetiiviobjektia objektin tarkoitteen avokvantifioinnin osoittimena.

Suomessa partitiiviojekti on kielteisessä lauseessa kieliopillistunut. Kieliopillistunut malli voittaa helposti mutkikkaaseen semanttiseen ja pragmaattiseen hierarkiaan perustuvan mallin, joka ohjaa venäjässä kieltö-objektin merkintää. Niinpä kieltolauseen partitiivi on osoittautunut varsin voimakkaaksi vaikuttajaksi. Muutamalla kyyrölänvenäjän puhujalla kieltolauseen genetiiviojekti pyrkii kieliopillistumaan suomen vastaavan partitiiviojektin tapaan. Sosiaaliselta taustaltaan nämä puhujat ovat 1920-luvun lopussa ja 1930-luvun alussa syntyneitä suomenkielisen koulun käyneitä naisia, jotka puhuvat arkielämässään säännöllisesti sekä venäjää että suomea. Todellisesta kieliopillistumisesta voidaan kuitenkin puhua vain silloin, kun piirre säännöllistyy koko kieliyhteisössä. Tämä ei kyyrölänvenäjän nykyoloissa ole mahdollista.

Eksistentiaalilauseen genetiivisubjektin, kieltolauseen genetiiviojektin sekä myöntölauseen avokvantifioivan genetiiviojektin lisääntyminen perustuu venäjän ja suomen yhteisiin käyttömalleihin. Kahden kielen rinnakkaismallien hyödyntäminen on tyypillistä henkilöille, jotka käyttävät arkielämässään sekä venäjää että suomea ja hallitsevat molemmat kielet hyvin. Semanttisiin sääntöihin perustuvan genetiivin lisääntyminen tuo kieleen lisää piirteitä (Thomason 1997: 184), koska venäjän genetiivi-akkusatiiviparissa genetiivi on tunnusmerkkinen ja akkusatiivi tunnusmerkitön. Genetiivisubjektin ja -objektin käytön vähenemistä on todettu sekä venäjän kielihistoriassa että slaavilaisissa emigranttikielissä. Kiintoisaa on, että 1900-luvun alkupuolella analyyttiskieliseen Eurooppaan emigroituneet venäläiset ovat kadottaneet genetiivin jopa suuremmassa määrin kuin nykyvenäläiset verrattuna 1900-luvun alun venäjään (Zemskaja 2001: 90–91, 98). Emigranttivenäjässä akkusatiivi ja nominatiivi esiintyvät joskus nykyvenäjän genetiivin asemesta (mts. 86–87; Glovinskaja 2001: 258–361). Polinsky (2001: 36–40) on todennut genetiivin kadonneen 1970-luvulla emigroituneilta amerikanvenäläisiltä; genetiivin väheneminen Venäjän venäjässä on ilmeisesti nopeuttanut sen häviämistä myös amerikanvenäläisiltä. Keski-Eurooppaan 1900-luvun alussa emigroituneilla prosessi oli vähäisempi.

Samansuuntainen tilanne on muissakin analyyttisten kielten vaikutuksen alaisissa slaavilaisissa emigranttikielissä. Esimerkiksi konteksteissa, joissa kielteisen lauseen genetiiviojekti on standardipuolassa pakollinen, genetiivi säilyy 96-prosenttisesti Puolassa syntyneillä ja 72-prosenttisesti Yhdysvalloissa syntyneillä amerikanpuolalaisilla (Preston ja Turner 1984). Niinpä enemmistökielen rakenteella on suuri vaikutus vähemmistökielen muutossuuntaan, ja sitä suurempi, mitä aikaisemmin ja säännöllisemmin puhuja on päässyt kosketuksiin enemmistökielen kanssa.

Tunnusmerkittömänä vaihtoehtona akkusatiiviobjekti on venäjää harvemmin puhuvilla suomenvenäläisillä usein käytössä siinä, missä venäjää säännöllisesti puhuvilla on genetiivi. Kun kielen käyttö vähenee, vahvistuu pyrkimys tunnusmerkittömien piirteiden käyttöön. Toisen sukupolven suomenvenäjässä genetiivi- tai akkusatiivimuotoinen objekti korvaa joskus muita sijamuotoja tai prepositioliasekkeitä. Mallina on suomen vastineverbin objekti, mutta joidenkin verbien kohdalla tukena saattaa olla venäjän varhemman varieteetin genetiivi.

Genetiivisubjektin ja -objektin analyysi osoitti kaikkiaan paitsi huomattavia kvantitatiivisia eroja kahden korpuksen välillä myös sen, että eri sukupolvien puhujilla on käytössä eri mallit. Korpusten väliset erot johtuvat puhujien historiallis-sosiaalisten taustojen eroista, kun taas sukupolvien väliset erot kuvastavat vanhojen suomenvenäläisten nykyhetkeä, voimakasta kielenvaihtoa (*language shift*).

GENETIIVI PREPOSITIOLAUSEKKEEN TÄYDENNYKSENÄ

Normin vastaisen genetiivin käyttö on lisääntynyt prepositioliasekkeiden yhteydessä eritaustaisilla puhujilla. Venäjässä genetiivin lisäksi muutkin sijat (paitsi nominatiivi) voivat täydentää prepositiota. Ensimmäisen sukupolven puhujat käyttävät genetiiviä venäjän vanhojen normien mukaisesti. Niinpä genetiivin yleistymisen osasy on kielen sisäinen: se on puhujan lapsuudessa omaksumien vanhojen normien mukaista. Toisaalta muun sijan korvaava genetiivi on suomen postpositiorakenteiden genetiivin vaikutusta. Mielenkiintoista on, että genetiivin ekspansio prepositioliasekkeissa on todettu myös eri aaltojen venäläisten emigranttien kielessä Keski-Euroopassa ja Yhdysvalloissa (Zemskaja 2001: 88). Tämähän on vastoin oletustani suomen vaikutuksesta, mutten toistaiseksi luovu siitä; asia vaatii lisää selvitystä, ja syyt genetiivin ekspansioon voivat olla erilaisia eritaustaisilla puhujilla. Yksi syy genetiivin käytön lisääntymiseen on prepositioliasekkeen yksinkertaistaminen. Genetiivi on venäjässä nominiliasekkeiden tyypillinen täydennys, ja tämä analogia tukee genetiivin ekspansiota prepositioliasekkeissa. Sinänsä kaikkien muiden sijojen korvaaminen yhdellä sijalla on yksinkertaistumista. Nyt vuorostaan suomen rakenne vaikuttaa samansuuntaisesti kuin yksinkertaistumistendenssi. Tämän prosessin kehittymisen ääripää on prepositioliasekkeen rakenteen yhdenmukaistuminen niin pitkälle, että sen täydennyksenä on aina genetiivi. Vähemmistökielen suhteen tämä prosessi on luokiteltavissa piirteiden katoamiseksi ja kielen rakenteen yksinkertaistumiseksi.

Suomenvenäläisten kannalta tämä muutos osoittaa myös, ettei kielikontaktissa ainaakaan sijamuodon kategoria assosioitu suoraan toisen kielen vastineeseen, vaan se vaikuttaa yhdessä syntaktisen kontekstin kanssa: suomen partitiivi assosioituu objektin asemassa venäjän genetiiviin, kun taas suomen genetiivi yhdistyy venäjän genetiiviin prepositioliasekkeissa.

DYNAAMINEN PAIKALLISRAKENNE STAATTISEN TILALLA SEKÄ LISÄVALENSSINA

Liikkumista ja kohteen sijainnin konkreettista siirtämistä tarkoittavat verbit täydentyvät venäjässä ja suomessa dynaamisilla rakenteilla. Muulloin staattinen rakenne vastaa venäjässä usein suomen ero- ja tulosijaa. Liikeverbien lisäksi jotkin muutkin verbit tietyissä konteksteissa hyväksyvät dynaamisen täydennyksen. Tämän yleistyksen ehtona ovat tar-

koitteen aktiivinen rooli lähteenä tai luovuttajana, määränpäänä tai hyötyjänä sekä tilanteen voimakas dynaamisuus. Vastaavissa tilanteissa suomessa esiintyy dynaaminen paikallisrakenne.

Dynaamiset paikallisrakenteet ovat lisääntyneet kummankin korpuksen eri sukupolvien suomenvenäläisillä. Tässä muutoksessa on sekä semanttisia että kieliopillisia piirteitä. Dynaaminen täydennys laajentaa verbin semanttista merkitystä tuomalla siihen siirtymisen tai muuttumisen piirteeseen. Staattisen paikallisrakenteen suhde verbiin on väljä, ja rakenne on helpompi käsittää kehysadverbiaaliksi. Dynaamisen paikallisrakenteen suhde verbiin on tullut kiinteämmäksi. Tästä näkökulmasta muutos koskee lauseoppia.

Puhuja havaitsee keskustelussa dynaamisen ja staattisen rakenteen eron eikä koe dynaamista rakennetta epänormatiiviseksi. Murrekorpuksessa dynaamiset rakenteet tuntuvat olleen vakiomalleja jo ensimmäisen sukupolven puhujilla; ne ovat ilmeisesti kuuluneet jo 1900-alun kyyrölänvenäjään.

Venäjää säännöllisesti puhuvilla staattisen ja dynaamisen lokatiivin vaihtelu kantaa joidenkin verbien yhteydessä merkitystä. Joskus vaihtelun kriteeri vastaa suomen sijamerkinä, toisinaan taas suomenvenäjän valinta on seurausta toisesta säännöstä tai säännöistä, joilla niilläkin on suomenkieliset mallit.

Kielenvaihto verbilausekkeen sisällä havainnollistaa teitä, joiden kautta muutokset pääsevät vähemmistökieleen: toisen kielen sanat tuovat mukanaan niille ominaisen syntaktisen kontekstin.

Joissain tapauksissa verbi saa suomenvenäjässä dynaamisen paikallisrakenteen lisävalenssina; venäjässä verbi ei täydenny paikallisrakenteella, vaan paikallisrakenne vaatii toisia pääsanoja. Valenssin lisäyksen kautta suomenvenäjään tulee uusia piirteitä. Ensimmäisen polven venäläiset lisäsivät paikallisadverbiaalin herkemmin kuin korvasivat sillä staattista rakennetta, koska valenssin lisäys ei näennäisesti vastustanut norveja niin paljon kuin valenssin muutos.

Kaiken kaikkiaan tässä muutoksessa suomenvenäjä siirtyy lähemmäksi agglutinoivaa suomea omaksumalla siltä sen inkorporoivan logiikan, jossa ilmauksen kaikki jäsenet rakentavat yhdessä merkitystä.

LOPUKSI

Tässä tutkimuksessa suomenvenäjä osoittaa yhtenäisiä ja eriytyviä muutostendenssejä. Eriytyminen heijastaa puhujien kielenomaksumiseen ja -käyttöön liittyviä erilaisia taustoja. Venäjää säännöllisesti puhuvilla muutokset perustuvat tyypillisesti suomea ja venäjää yhdistäviin piirteisiin. Tärkeää on, että ensimmäisen sukupolven suomenvenäjä pohjautui 1900-luvun alun venäjän varieteettiin ja kyyrölänvenäjä venäjän pohjoismurteisiin. Venäjän varhemmissa varieteeteissa oli enemmän yhteisiä piirteitä suomen kanssa kuin nykyvenäjässä. Kyyrölänvenäjässä on ilmeisesti ollut suomen vaikutusta jo 1900-luvun alussa. Suomen ja venäjän yhteinen pohja on varsin huomattava geneetiiviojektin ja -subjektin lisääntymisessä. Kahden kielen yhteiseltä pohjalta kehittyneet muutokset eivät tuhoa vastaanottajakieltä vaan päinvastoin — ne antavat sille elinvoimaa toimia ja kehittyä vieraskielisessä ympäristössä. Suomenvenäjän elinkelpoisuus tyrehtyy kuitenkin yleensä ensimmäisen polven säännöllisesti venäjää puhuvilla

ja ulottuu vain joissakin tapauksissa toiseen polveen. Harvoin venäjää puhuvat ottavat malleja suomesta. Heille venäjän omat sisäiset mallit eivät enää muodosta olennaista tukea.

Alussa mainitsin, että tutkimukseni luo läpileikkauksen aineiston keruuhetken tilanteesta. Nyt monia puhujia ei enää ole, mutta heidän venäjässään havaitut piirteet auttavat ymmärtämään muutosprosesseja, joille nykyiset venäjänkieliset maahanmuuttajat ja heidän lapsensa altistuvat.

LYHENTEET

M ja *F* tarkoittavat esimerkeissä mies- ja naispuolisia puhujia, ja vuosiluku on puhujan syntymävuosi. Alaindeksi *k* merkitsee kyyröläisiä puhujia. Mahdollinen kirjaintunnus (esim. F1920a) on käytössä silloin, kun samanikäisiä samaa sukupuolta olevia puhujia on enemmän kuin yksi. *H* tarkoittaa haastattelijaa. Suomenvenäjän rinnalla esitetyt venäjän versiot edustavat nykyvenäjän yleiskieltä.

Sijamuodot:

NOM nominatiivi, AKK akkusatiivi, LOK lokatiivi, GEN genetiivi, INS instrumentaali, DAT datiivi, VOK vokatiivi, PRE prepositionaali.

Muut lyhenteet:

1, 2, 3	1., 2. ja 3. persoona
ADV	adverbiaali
FEM	feminiini
GER	gerundi
IMPER	imperatiivi
IPFV	imperfektiivinen
KOND	konditionaali
MASK	maskuliini
NEG	kieltosana tai kieltopartikkeli
NEUT	neutri
PFV	perfektiivinen
PL	monikko (nomineissa osoitettu kuitenkin monikkumuotoisella suomenkielisellä käännöksellä)
PPP	preteritin passiivin partisiippi
PREES	presens
PREP	prepositio
PRET	preteriti
PRT	partikkeli
SG	yksikkö (nomineissa ei ilmaistu erikseen)
TL	taivutusluokka

▷

Puheen jaksoissa on seuraavat merkintätavat:

(.)	tauko pisimmillään 0,5 sekuntia
<u>by</u> li	alleviivaus tarkoittaa painotusta
/	nouseva intonaatio painokkaammin lausutulla sanalla
\	laskeva intonaatio painokkaammin lausutulla sanalla

Välimerkit osoittavat sävelkulkua: piste osoittaa laskevaa, puolipiste tasaista, pilkku vähän nousevaa ja kysymysmerkki voimakkaasti nousevaa sävelkulkua.

LÄHTEET

- BASCHMAKOFF, NATALIA – LEINONEN, MARJA 2001: *Russian life in Finland 1917–1939*. Studia Slavica Finlandensia. Tomus XVIII. Helsinki: Institute for Russian and East European Studies.
- DAHL, ÖSTEN 1993: Negation. – Hugo Steger & Herbert E. Wiegand (toim.), *Syntax: An international handbook of contemporary research* I s. 914–923. Berlin: Walter de Gruyter.
- DAHL, ÖSTEN – KARLSSON, FRED 1976: Verbien aspektit ja objektin sijanmerkintä: vertailua suomen ja venäjän välillä. – *Sananjalka* 18 s. 28–52.
- DAL', VLADIMIR 1882: *Tolkovyj slovar' živaga velikoruskaga jazyka*. Osa IV. St.-Peterburg: M. O. Vol'f.
- Đ'UROVIČ, L. 1983: The case systems in the language of diaspora children. – *Lingua in diaspora: Studies in the language of the second generation of Yugoslav immigrant children in Sweden* s. 21–94. Slavica Lundensia 9. Lund: Slaviska institutionen.
- FILIPPOVA, V. M. 1964: Izmenenija v glagol'nyh slovosotšetanijah. – V. V. Vinogradov & N. Ju. Švedova (toim.), *Izmenenija v sisteme slovosotšetanij* s. 17–127. Moskva: Nauka.
- GASIŃSKI, T. Z. 1986: English elements in the speech of the Croatian immigrant community of Santa Clara Valley, California. – *Zbornik matice srpske za filologiju i lingvistiku* 29(2) s. 31–45. Novi Sad.
- GLOVINSKAJA, MARIA JA. 2001: Obštšie i specifitšeskie protsessy v jazyke metropolii i emigratsii. – Jelena Zemskaja & Maria Glovinskaja (toim.), *Jazyk russkogo zarubež'ja* s. 341–492. Wiener slavistischer Almanach 53. Moskva: Vena.
- HAKULINEN, AULI – KARLSSON, FRED 1979: *Nykysuomen lauseoppia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HAKULINEN, LAURI 1979: *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. Helsinki: Otava.
- HARJULA, TIINA – MARJA LEINONEN – OLGA OVTŠINNIKOVA (toim.) 1993: *Kyyrölän perinnettä. Tradicii Krasnogo Sela*. Slavica Tampereusia III. Tampere: Tampereen yliopisto.
- HEINÄMÄKI, ORVOKKI 1984: Aspect in Finnish. – C. de Groot – H. Tommola (toim.), *Aspect bound: A voyage into the realm of Germanic, Slavonic and Finno-Ugrian aspectology* s. 153–177. Dordrecht: Foris.
- HELASVUO, MARJA-LIISA 1996: A discourse perspective on the grammaticalization of the partitive case in Finnish. – *Yearbook of the Linguistic Association of Finland*

- s. 7–34. Helsinki: Suomen kielitieteellinen yhdistys.
- HOLMBERG, ANDERS – NIKANNE, URPO 1993: Introduction. – Anders Holmberg & Urpo Nikanne (toim.), *Case and other functional categories in Finnish syntax* s. 1–22. Studies in generative grammar 39. Berlin: Mouton de Gruyter.
- HOPPER, PAUL J. – THOMPSON, SANDRA A. 1980: Transitivity in grammar and discourse. – *Language* 56:2 s. 251–299.
- HUUMO, TUOMAS 1997: *Lokatiivit lauseen semanttisessa tulkinnassa*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 55. Turku: Turun yliopisto.
- ITKONEN, ERKKI 1972: Über das Objekt in den finnisch-wolgaischen Sprachen. – *Finnisch-ugrische Forschungen* 39 s. 153–213.
- KORHONEN, MIKKO 1991: Remarks on the structure and history of the Uralic case system. – *Suomalais-Ugrilaisen Seuran aikakauskirja* 83 s. 163–180.
- KUZ’MINA, IRINA B. 1993: *Sintaksis russkih govorov v lingvogeografičeskom aspekte*. Moskva: Nauka.
- KUZ’MINA, IRINA B. — NEMTSĚNKO, JELENA V. 1976: Glagol’nye konstruktii s sub’jektnym genitivom v sovremennyh russkih govorah. – *Obščeslavjanski lingvističeski atlas 1974* s. 214–236. Moskva: Nauka.
- LEINO, PENTTI 1991: *Lauseet ja tilanteet. Suomen objektin ongelmia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LEISIÖ, LARISA 2001: *Morphosyntactic convergence and integration in Finland Russian*. Väitöskirja. Acta Universitatis Tamperensis 795. Tampere: University of Tampere.
- POLINSKY, MARIA 2001: *American Russian: An endangered language?* Käsikirjoitus.
- PRESTON, DENNIS – TURNER, MICHAEL 1984: The Polish of Western New York: Case. – Roland Sussex (toim.), *The maintenance of the Slavonic languages abroad* s. 135–154. Melbourne Slavonic Studies 18. Melbourne: Melbourne University Press.
- RAHKONEN, MATTI 1977: Suomen paikanilmauksesta. – *Virittäjä* 81 s. 21–51.
- SCHENKER, ALEXANDER M. 1993: Proto-Slavonic. – Bernard Comrie & Greville G. Corbett (toim.), *The Slavonic languages* s. 60–121. London: Routledge.
- ŠVEDOVA, N. JU. 1964: Izmenenija v sisteme prostogo predloženiija. – V. V. Vinogradov & N. Ju. Švedova (toim.), *Izmenenija v sisteme prostogo i osložnjonnogo predloženiija v russkom literaturnom jazyke XIX veka* s. 20–368. Moskva: Nauka.
- SUSSEX, ROLAND 1993: Slavonic languages in emigration. – Bernard Comrie & Greville G. Corbett (toim.), *The Slavonic languages* s. 999–1036. London: Routledge.
- THOMASON, SARAH G. 1997: On mechanisms of interference. – Stig Eliasson & Ernst H. Jahr (toim.), *Language and its ecology* s. 181–207. Berlin: Mouton de Gruyter.
- TIMBERLAKE, ALAN 1975: Hierarchies in the genitive of negation. — *Slavic and East European journal* 19:1 s. 123–138.
- TOMSON, ALEKSANDR 1908: K voprosu o vozniknovenii roditel’nogo i vinitel’nogo padeži v slavjanskijh jazykah. Priglagol’nyj roditel’nyj padež v praslavjanskom jazyke. – *Izvestija otdelenija russkago jazyka i slovesnosti Imperatorskoi Akademii nauk XIII nro 3* s. 281–302. St.-Peterburg.
- VAHRÓS, IGOR 1959: Venäjän genetiivi ja suomen partitiivi eritoten objektin ja subjektin kaasuksina. – Pertti Virtaranta, Terho Itkonen & Paavo Pulkkinen (toim.), *Verba docent. Juhlakirja Lauri Hakulisen 60-vuotispäiväksi 6.10.1959* s. 269–286. Suo-

malaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 263. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

ZEMSKAJA, JELENA – GLOVINSKAJA, MARIA 2001 (toim.): *Jazyk russkogo zarubež'ja*. Wiener slawistischer Almanach 53. Moskva: Vena.

RUSSIAN CASE FORMS USED BY FINNS OF RUSSIAN-SPEAKING DESCENT

The article examines the influence of Finnish contact on the Russian language by focusing on the following structures: genitive of clausal subject and object, genitive as an object of the prepositional phrase, and dynamic adverbials. The data were extracted from interviews with speakers of Russian who were born or have lived most of their lives in Finland. In addition to Russian, the informants all speak (at least) Finnish. The study data consisted of two corpora: a dialect corpus and an urban corpus. In the dialect corpus, the subjects are descendants of Russian peasants transported to the Karelian Isthmus from the area of Northern Russian dialects in the first half of the eighteenth century. Their variety of Russian has thus developed from a Northern Russian dialect that has subsequently been in contact with the standard Russian of the nineteenth and early twentieth centuries and with Finnish. In the urban corpus, the subjects are from families who were already living in Finland in the nineteenth century or who came to Finland as immigrants between 1917 and the early 1920s. Their varieties of Russian are orientated towards standard Russian and were last influenced by it in the early twentieth century. The speakers in both corpora have access to contemporary Russian.

The Russian genitive and the Finnish partitive of subject and object used to overlap. Throughout the history of Russian, the genitive of subject and object has been displaced by other grammatical means. As a result, the overlap with the Finnish partitive has narrowed through time. The study subjects who habitually speak Russian have retained the genitive of the object in the form it was at the beginning of the 1900s. The dialect speakers systematically use the genitive of the divisible subject in existential clauses. In these changes, the corresponding Finnish partitive has had at least a conservative effect. In the speech of a few of the dialect-speaking women, the genitive of the object in negation tends to be grammaticalised, influenced by the corresponding Finnish partitive.

The study subjects who do not speak Russian habitually use the direct object with those Russian intransitive verbs whose Finnish equivalents govern the direct object.

In Russian, any case except the nominative can become an object of a preposition. In the Russian spoken by the study subjects (which the writer terms ‘Finland Russian’), certain prepositions have changed their normative government for the genitive; some of them governed the genitive in old varieties of Russian. Otherwise the genitive object of a preposition can be affected by the genitive as the most common object of the Finnish adposition. Additionally, in respect of non-habitual speakers of Russian, a universal tendency for simplification may be responsible for this change.

The three-part system of local cases in Finnish (‘static place’, ‘directional source’ and ‘directional goal’) makes the language very sensitive not only to motional but also other dynamics of the situation. These dynamics are expressed in terms of the source, experiencer, destination, goal and recipient adverbials in directional locative cases. In Finnish, one says: “to bury *to* somewhere, to build *to* somewhere, to buy *from* somewhere, to leave *to* somewhere”. Such Finnish dynamic adverbials mostly have static counterparts in Russian. In the Russian spoken by the study subjects, directional adverbials are often used instead of standard static ones. In addition, a directional adverbial is sometimes used with verbs that do not normally collocate with a locative.

A comparison of the Russian spoken by the study subjects (Finns of Russian-speaking descent) with the language of immigrant Russians who are in contact with Indo-European languages provides evidence that the direction of changes in the immigrant language is strongly affected by the structure of the majority language. Having (partial) counterparts in Russian, the Finnish grammatical patterns are especially influential for Finns of Russian-speaking descent who habitually speak Russian. The non-habitual speakers copy the patterns of the majority language without there necessarily being counterparts in the immigrant language. In all immigrant languages, a certain stage of attrition is characterised by a tendency towards simplification and the use of unmarked patterns. ■

Kirjoittajan sähköposti (e-mail):
larisa.leisio@uta.fi